

בנין אשה שיצאה בקידוש האם יכולה להוציא אנשים

זכור את יום השבת לקדשו

(שמות כ', ח').

בסוגיא דברכות כ' ע"ב

א בברכות (כ'): איתא, אמא רב אדא בר אבהה נשים חייבות בקידוש היום דבר תורה, ופרכין והא מצות עשה שהזמן גרמא הוא וכל מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות. ומשני רבא אמר קרא זכור ושמור, כל שישנו בשמירה ישנו בזכירה, והני נשי הואיל ואיתנהו בשמירה דהוי לא תעשה איתנהו בזכירה. ובש"ע או"ח (סימן רע"א סעיף ב') כתב שנסים מוציאות את האנשים הואיל וחייבות מהתורה כמותם.

חקירת ה"תיבת גמא"

ב והנה ה"פרי מגדים" בספרו "תיבת גמא" (כאן, סימן א') חקר בנידון אשה שיצאה כבר ידי קידוש, אם יכולה להוציא אנשים ידי חובתם, דבאיש קי"ל (בסימן רע"ג סעיף ד') שיכול להוציא אחרים ידי חובתם אפילו שהוא בעצמו כבר יצא, והוא הדין בכל המצוות אף על פי שיצא מוציא, זהו מטעם דכל ישראל ערבים זה לזה, וחייב כל אחד לדאוג שחבירו יקיים את המצוות, ולכן הוא נחשב מחוייב בדבר. אבל נשים יש להסתפק אם שייך בהם ערבות, או שערבות נאמר רק לאנשים, אבל הנשים לא קיבלו עליהן הערבות. - ויעוי' בפרי מגדים או"ח (סימן רע"ג סק"ב) שציין חקירתו הנ"ל.

דברי הרא"ש ס"ג דברכות ס' י"ג

ג ויסוד חקירתו הוא על פי דברי הרא"ש (פ"ג דברכות סימן י"ג) שביאר דהטעם דהנשים אינן מוציאות אנשים בברכת המזון הוא משום דאיכא ספיקא אם נשים חייבות בברכת המזון מדאורייתא. ושמא אינן חייבות אלא

ישנם בכלל ערבות אנו עליהם והם עלינו". עכ"ד. וסיום דבריו שם, דיש לצדד שיש ערבות. - ויעוי' ב"תיבת גמא" (פרשת נצבים סימן ב') שכתב: "עיין ברא"ש דקידושין משמע שיש ספק בזה". עכ"ד. וע"ש שביאר הנפק"מ בחקירה זו.

בפלוגתא דהרמ"מ והגרעק"א

ה והנה בחקירת הרמ"ג הנ"ל, נחלקו ה"דגול מרובה" והגרעק"א. - דב"דגול מרובה" (בסימן רע"א סעיף א') כתב, שאיש יצא ידי חובת קידוש דאורייתא בתפילה אינו מוציא את אשתו בקידוש, דאף על גב שבאיש נקטינן דאף על פי שיצא מוציא, היינו מטעם ערבות, והרי כתב הרא"ש דנשים אינן בכלל ערבות, אלא שנסתפק דאפשר שהנשים לא נתערבו לאנשים אבל האנשים ערבים גם לנשים. - והגרעק"א (בחיידושו לשו"ע שם, ובתשו' סימן ז', ובתוספותיו למשניות פ"ב דמגילה אות י"ט) פליג על דברי ה"דגול מרובה", וכתב דודאי אין חילוק בין איש לאשה, דלא מצינו בשום מקום דנשים אין דין דיצא מוציא. וכמו כן מוכח ממשנתינו דמגילה דאיש שאינו מחוייב בקריאת המגילה אינו מוציא אחרים, ולכאורה קשה קושיית הרא"ש דאיש אף על פי שיצא מוציא. ולכן כתב הגרעק"א, דאין כוונת הרא"ש לחלק בין אנשים לנשים לענין ערבות, אלא דמי שאינו בחיוב מצוה זו אין לו גם דין ערבות עליה. ולכן להצד שנסים פטורות מברכת המזון אינן גם כן בכלל ערבות. וכן באיש שאינו חייב במגילה אינו בכלל ערבות במצוה זו. וע"ש עוד שהביא ממעשה דינאי המלך והמלכה כריכו ריפתא.

דברי הביאור הל' בשם הרמ"ג

ו והנה ה"ביאור הלכה" (בסימן תרפ"ט סעיף א', ב"ה ונשים וכו') הביא דברי הפרי מגדים

מדרבנן, ולא אתי דרבנן ומפיק דאורייתא. והקשה הרא"ש דהא אנשים מוציאים אף על פי שכבר יצאו ואינם חייבים במצוה מדאורייתא. ותירץ, דדוקא איש מוציא לחבירו, דכל ישראל ערבים זה לזה, ועליו להצילן מן העוון ולפטור אותן מן המצוות. אבל אשה אינה בכלל הערבות ולכן אינה מוציאה למי שחיובו מדאורייתא. ע"ש. - ולפי זה יש לחקור, דבפשוטו משמע דהנשים לא היו בכלל הערבות, אבל י"ל דנשים אינן בכלל ערבות דברכת המזון, והיינו דלהצד שנסים אינן מצוות בברכת המזון מדאורייתא אין להן גם כן ערבות להוציא אחרים בזה, דדין ערבות נאמר רק אם הוא מצווה במצוה. וזהו יסוד החקירה הנ"ל, בקידוש היום שנסים חייבות בו, האם יש להם גם כן ערבות, והיו יכולות להוציא אחרים אף על פי שהן עצמן כבר יצאו ידי חובה.

ביאור הרמ"ג לדברי הרא"ש

ד ויעוי' ב"פרי מגדים" או"ח (סימן תרפ"ט אשל אברהם סק"ד) שכתב דבפשוטו דברי הרא"ש נראה דאין ערבות לנשים. - ויעוי' בדברי ה"פרי מגדים" (בפתיחה כוללת ח"ב אות ט"ז) שנסתפק בחקירה הנ"ל, וציין לדברי הרא"ש בברכות (כ'): ובקידושין (ל"ג). ולא ביאר אמנם יעוי"ש (בפתיחה כוללת ח"ג אות כ"ח) שביאר בזה"ל: "ומה שכתב הרא"ש אשה לאו בכלל ערבות י"ל הואיל ואינן מחוייבות או דלאו בכלל ערבות כלל הוה". עכ"ד. - ובספר "מתן שכתב של מצוות" (חקירה ד' אות ז') ביאר הפרי מגדים: "ועיין ברא"ש בברכות דף כ' ע"ב, ובפ"ק דקידושין דף ל"ג [צ"ל ל:], והוא בפסקיו פ"ק דקידושין סימן מ"ט] גבי מצוות עשה שהזמן גרמא, דמה שכתב דאין בכלל ערבות היינו אם נאמר דאין נשים חייבין במצוה זו אין בכלל ערבות, אבל במצוה שחייבין בה

(שם אשל אברהם סק"ד), שיש להחמיר שאשה שיצאה ידי חובת קריאת המגילה, לא תוציא לאיש מחמת ספק זה. וע"ש דהוא הדין קטן. - וז"ל: "לכאורה אם היא כבר יצאה ידי חובתה אין מוציאה לאשה אחרת, והוא הדין קטן לאשה או לקטן אחר (שנסתפק בזה אם הם בכלל

ערכות, דלמא בהו גם כן אף על פי שיצא מוציא). אשל אברהם סק"ד". עכ"ד ה"ביאור הלכה".

ברעת הפרמ"ג מתבאר דנקט בהרמ"ג

(ז) והנה מדברי ה"פרי מגדים" שחקר באופן אם האשה מוציאה את האיש, ולא כתב

באופן הרגיל יותר, שהאיש מוציא את האשה, משמע דס"ל דה"דגול מרבבה", דלהצד שכוונת הרא"ש שנשים לא היו בערבות, היינו דוקא שנשים לא נתערבו, אבל אנשים נתערבו גם על הנשים.

❖ בדין פיקוח נפש בשבת

ויום השביעי שבת לה' אלקיך לא תעשה כל מלאכה וגו' (שמות כ', י').

בדברי רש"י בשבת קכ"ט ע"א דבמניעת רפואה לא יסתכן עושה ע"י גוי

(א) בשבת (קכ"ט). גרסינן, דאמר רב המנונא דבר שאין בו סכנה אומר לנכרי ועושה. ופירש רש"י: "דבר שאין בו סכנה. חולה שאם לא יעשו לו רפואה זו אין מסוכן למות, ומכל מקום צריך הוא לה". עכ"ל. ומבואר דהא דאמר רב המנונא "דבר שאין בו סכנה", קאי על מניעת הרפואה, שאם לא יעשו הרפואה לא ימות. ולא קאי על האדם שהוא חולה שאין בו סכנה. - ומשמע דאפילו בגוונא שיש לו חולי של סכנה, אם פעולת הרפואה לא מונעת את הסכנה, עושה הרפואה על ידי גוי.

כסוגיית הגמ' בריוני חולה שיש בו סכנה שהדבר שעושה אינו מונע סכנה

והנה בגמ' הנ"ל מייתי קודם מימרא דרב המנונא הנ"ל דדבר שאין בו סכנה אומר לגוי ועושה, מימרא דעולא דאמר דכל צרכי חולה נעשין על ידי ארמאי. והיינו דעולא איירי בחולה שיש בו סכנה, ורב המנונא איירי בחולה שיש בו סכנה רק שהדבר שעושה אינו מונע סכנה.

דברי הב"י בפ"י שכ"ח ס"ד

(ב) והנה הב"י (בסימן שכ"ח סעיף ד') כתב: "ומדברי רש"י משמע דלא שרי לחלל שבת בשביל חולה שיש בו סכנה, אלא דוקא בדבר שאם

לא יעשוהו לו הוא מסוכן למות בשבילו. אבל דבר שאפילו אם לא יעשוהו לו אינו מסוכן למות בשבילו, אין עושין אותו על ידי ישראל. - שבסוף פרק מפנין (קכ"ט), אהא דאמרינן חולה שאין בו סכנה אומר לגוי ועושה, פירש רש"י צרכי חולה שאם לא יעשו לו רפואה זו אין מסוכן למות, ומכל מקום צריך הוא לה. - אבל הרב המגיד כתב בפרק ב' (הלכה י"ד) גבי אין עושין מדורה לחולה, דלחולה שיש בו סכנה משמע דלכל צרכיו מחללין, ואף על פי שאין במניעת הדבר שעושין לו סכנה". עכ"ד.

ביאור המשנ"ב ברעת רש"י

(ג) ובביאור שיטת רש"י, כתב המשנ"ב "ביאור הלכה" (סימן שכ"ח סעיף ד', בד"ה כל שרגילים בו) בזה"ל: "רש"י כתב (שבת קכ"ט. ד"ה דבר) חולה שאין בו סכנה, שאם לא יעשו לו רפואה זו לא ימות. עכ"ל. משמע דיש בו סכנה פירושו דמסוכן הוא אצל התרופה. וכבר הביאו בית יוסף". עכ"ד.

בדברי רש"י ביומא פ"ד ע"ב

והנה ה"ביאור הלכה" (שם) הביא דכיו"ב מתפרש בפירוש רש"י ביומא (פ"ד): בד"ה לא ספק כו'. בהא דאמרינן בגמ' דספק נפשות דוחה את השבת, ולא רק ספק שבת זו, אלא אפילו ספק שבת אחרת, ופירש רש"י דהיינו אפילו שברור לנו שהיום לא ימות החולה אלא שיש ספק שאם לא יעשו לו היום שמה ימות לשבת הבאה. - וכן פירש רש"י עוד בד"ה פיקוח כו', שכתב שמחללים שבת בכל דבר שצריך לו לנפש להעביר סכנת מות.

ומבואר דדוקא כשיש חשש סכנה אם לא יעשו לו את הדבר ההוא מחללים שבת. וכן כתב הר"ן בשבת (נ"א ע"ב מדפי הרי"ף).

ברעת המגיד משנה

(ד) והנה במה שהביא הב"י הנ"ל מדברי ה"מגיד משנה" (פ"ב משבת הי"ד) דפליג על דברי רש"י, וס"ל דמותר לעשות אפילו דבר שאין במניעתו סכנה. - יעו"ש ברמב"ם שכתב: "עושין מדורה לחיה ואפילו בימות החמה מפני שהצנה קשה לחיה הרבה במקומות הקור, אבל אין עושין מדורה לחולה להתחמם בה". עכ"ל. - וה"מגיד משנה" כתב: "ואני הייתי סבור לפרש דחיה דוקא תוך שבעה, וכמו שכתבתי למעלה, וחולה לדעת רבינו אפילו יש בחולי סכנה ואפשר בבגדים כו', אבל אני מבטל דעתי מפני דעתו [של הראב"ד דמפרש דברי הרמב"ם בחולה שאין בו סכנה], לפי שאם הוא שיש בו סכנה, הא משמע דלכל צרכיו מחללין, ואף על פי שאין במניעת דבר שעושין לו סכנה". עכ"ל ה"מגיד משנה".

הערה בדברי הב"י דלכאורה אין הכרח דה"מגיד משנה" פליג ע"ד רש"י

(ה) אכן יש להתבונן בדברי הב"י דנקט דה"מגיד משנה" פליג על דברי רש"י. דלכאורה אין הנידון ברש"י כהנידון דה"מגיד משנה", דהנידון בדברי ה"מגיד משנה" הוא בדבר שהוא סכנה לחולה, דהיינו צינה, אלא שאפשר להצילו על ידי חימום בגדים בלא

פעולה שיש בה מלאכה, ומכיון דנדחה שבת אצל פיקוח נפש מותר לעשותו כדרכו, אבל הכא שיכול להצילו על ידי חימום בבגדים ואינו צריך לעשות מלאכה, ממילא אף על פי שבחול לא היה עושה כן מה ההיתר לעשות מלאכה.

חילוק הגר"ז בין הדין דצריך לעשות בשינוי ובין הדין דצריך להמתין כדי לעשות את הרפואה בהיתר

ח ויעוי' בדברי הגר"ז בשו"ע שלו (בסימן שכ"ח סעיף י"ג) שחילק בין הך דינא דאין צריך לעשות בשינוי או על ידי גוי, ובין הא דצריך להמתין שיהיו מיעוט כדי לעשות הרפואה בהיתר, דבגוונא שאין דרך להצילו בלא עשיית מלאכה השבת נדחית עברו. אבל בגוונא שיכול להצילו בלא מלאכה, כגון חולה שיש בו סכנה, בגוונא דאין חשש סכנה בשינוי מועט, ואם ימתין שעה מועטת יוכל לעשות הרפואה בלא חילול שבת, אסור לחלל שבת כדי לעשותה מיד, אף על פי שבימות החול היה עושה המלאכה מיד.

דברי הגר"ז בסי' שכ"ח סעיף י"ג

דיעווי"ש שכתב: "חולה שיש סכנה שאמדהו ביום שבת שצריך לעשות לו רפואה ידועה שיש בה מלאכת חילול שבת שמונה ימים, אין אומרים נמתין עד הלילה ונמצא שלא נחלל עליו אלא שבת אחת, אלא יעשו מיד, אף על פי שמחללין עליו ב' שבתות, שאף שבודאי לא ימות היום שהרי אמדהו שיתקיים שמונה ימים, מכל מקום יש לחוש שמא ימות לאחר השמונה ימים אם לא יתחילו לעשות לו הרפואה מיד. - אבל במקום שאפשר לעשות לו הרפואה מיד בלי חילול שבת, אלא שיצרכו לשהות שעה מועטת, לא יחללו כדי לעשותה תיכף ומיד בלי שום שיהוי כלל, אם הוא בענין שאין חשש סכנה כלל בשהוי מועט זה, לפי שהשבת דחוויה היא אצל פיקוח נפש ולא הותרה לגמרי, וכל שאפשר להצילו בלא חילול שבת אינה נדחית בשבילו. - ומכל מקום אף אם יש לפנינו נכרים או קטנים שאינם בני מצות, אין אומרים הרי אפשר לעשות על ידי אלו ולא יתחלל שבת על ידי ישראלים בני מצות, לפי שמכיון שאין דרך להצילו אלא בעשיית

בב"י שהביא דברי המגיד משנה" בזה"ל: "וכתב הרב המגיד, שהיה סבור לפרש דברי הרמב"ם דאפילו בחולה שיש בו סכנה קאמר דאין בצנה סכנה לו משום דאפשר בבגדים". עכ"ד. הרי דהטעם שאין בו סכנה הוא משום שאפשר לחממו בבגדים. - וכיו"ב מבואר ב"מגן אברהם" (סימן שכ"ח ס"ק י"ז) שהביא דברי המגיד משנה, בזה"ל: "אם יש בו סכנה שרי אף על גב שאין בצינה סכנה שאפשר לחממו בבגדים (מגיד משנה)". עכ"ד. הרי להדיא דנקטו בכוונת המגיד משנה" שאין בו סכנה רק משום שאפשר לחממו בבגדים.

דברי הגר"ז בסי' שכ"ח סעיף כ"ד

ז והנה כיו"ב מפורש בדברי הגר"ז בשו"ע שלו (בסימן שכ"ח סעיף כ"ד), בזה"ל: "הק"ז דם ונצטנן סכנה היא, ועושיין לו מדורה בשבת, אפילו בתקופת תמוז. אבל לחולה אחר, אף על פי שיש בו סכנה, מכל מקום אין בצינה סכנה לו, שאפשר לחממו בבגדים, לכן אין עושיין לו מדורה אלא על ידי נכרים. אלא אם כן אין שם בגדים לחממו בהם. ולהאומרים שכל חולה שיש בו סכנה עושיין לו על ידי ישראל כל מה שרגילין לעשות לו בחול, אף על פי שאין במניעת הדבר ההוא סכנה, מותר לעשות לו גם כן מדורה על ידי ישראל כדרכו בחול". עכ"ד.

בהיתר לעשות מדורה לחולה שיש בו סכנה

ז הן אמת דיש להתבונן בעיקר הדין הנ"ל, דאמאי שרינן לעשות מדורה לחולה שיש בו סכנה בגוונא שאפשר לחממו בבגדים, הרי אין כאן צורך כלל לחלל שבת. - ויתכן לבאר דהטעם בזה הוא מפני דמותר לעשות לצורך החולה כמו שעושה בחול, וכמו שעושה כדרכו, ואינו צריך לעשות בשינוי, ומשום דבחול היה עושה מדורה ואינו צריך לחממו בבגדים. - אכן צ"ב דאמאי יהא מותר לעשות כדרך שעושה בחול, הרי יכול לעשות בגוונא שלא יהיה חילול שבת.

בהא דאין צריך לעשות שינוי בחולה שיש בו סכנה

דהנה לכאורה לא דמי להא דאין צריך לעשות בשינוי, דהתם אין דרך להצילו בלא

חילול שבת, ולכן נקט דאפילו הכי מותר לעשות מדורה הואיל ומצילו מהסכנה, וכמו שכתב המגיד משנה" (פ"ב משבת הי"א) דמותר לחלל שבת לצורך חולה שיש בו סכנה כדרכו, ואין צריך לעשות בשינוי, הואיל ויש סכנה. אבל אם אין סכנה במניעת הרפואה, גם המגיד משנה" מודה לדעת רש"י דאסור לעשותו. - וכמו כן י"ל דרש"י מודה לדברי המגיד משנה, דאף על פי שאפשר לחממו בבגדים, מותר לעשות מדורה, הואיל שמצילו מסכנת צינה.

ביאור דברי הבי"י

אמנם בסוף דברי המגיד משנה" מתבאר כמו שכתב הבי"י, שהרי ביאר דמותר לעשות מדורה מפני שמחללים שבת לכל צרכיו של חולה אף על פי שאין במניעתם סכנה. ואין משמעות הדברים דמירי בצרכיו שיש במניעתם סכנה רק שיכול למנוע הסכנה באופן אחר כגון חימום מדורה שאפשר לחממו בבגדים.

ביאור דברי המגיד משנה" לפ"ד הבי"י

ובאמת י"ל דהב"י נקט בביאור דברי המגיד משנה" שכתב: "אפילו יש בחולי סכנה אין בצנה סכנה ואפשר בבגדים", דתרי דינים קאמר, חדא י"ל שהצינה אינה סכנה מצד עצמה לחולי שיש בו סכנה. ועוד, דאפילו נימא דהוא סכנה, מכל מקום אין צריך לעשות מדורה מפני שאפשר לחממו בבגדים. - וביאור סיוע דברי המגיד משנה", דמותר לעשות מדורה לפי שמחללין לכל צרכיו אפילו שאין במניעתו סכנה, היינו דאף שאין סכנה בצינה, מכל מקום מותר לעשות מדורה, מכיון שעל ידי זה החולה ירגיש יותר טוב. - וזהו שכתב הבי"י, דדעת המגיד משנה" דמותר לעשות כל צרכי חולה, אף על פי שאין במניעתו סכנה. ובהכי פליג על דברי רש"י.

בבי"י סי' ש"ל ס"ז מבואר דלא נקט כהנ"ל בביאור המגיד משנה"

אולם מדברי הבי"י (בסימן ש"ל סעיף ו') מתבאר לא כן, אלא נקט שם הבי"י דכוונת המגיד משנה" דקמירי בגוונא שאין בו סכנה רק משום שאפשר לחממו בבגדים. - דיעווי"ש

בביאור מקור דברי המגיד משנה

יד) והנה עיקר דברי ה"מגיד משנה", דמחללין שבת לחולה שיש בו סכנה לכל צרכיו, אפילו שאין סכנה במניעתם. ולא נתבאר ב"מגיד משנה" דמקורו הוא בדברי הרמ"ן. אכן ה"מגן אברהם" (סימן שכ"ח ס"ק י"ז) דקדק הכי מדברי הרמב"ן הנ"ל, במה שכתב: "עושים לו כל שרגילים לעשות לו בחול ממאכלים ורפואות שהן יפין לחולה". עכ"ל.

בדקדוק לשון הרמב"ם

הן אמת דבפשטות מקור דברי ה"מגיד משנה" הוא מדקדוק דברי הרמב"ם (פ"ב שבת ה"ד) שכתב: "כללו של דבר שבת לגבי חולה שיש בו סכנה הרי הוא כחול לכל הדברים שהוא צריך להן". עכ"ל. ומזה דקדק ה"מגיד משנה", "בזה"ל: "הא משמע דלכל צרכיו מחללין". עכ"ד. - וזהו שנתחדש בהלכה הנ"ל, שכתב הרמב"ם: "ומדליקין לו את הנר, ומכבין מלפניו את הנר, ושוחטין ואופין ומבשלין ומחממין לו חמין בין להשקותו בין לרחיצת גופו. כללו של דבר, שבת לגבי חולה שיש בו סכנה הרי הוא כחול לכל הדברים שהוא צריך להן". עכ"ל. והיינו דדברים אלו אין במניעתם סכנה לחולה, ואפילו הכי מותר לעשותן משום דמחללים שבת לכל צרכיו של חולה.

בירור טעם ההיתר לעשות לחולה שיש בו סכנה כל דברי שיפה לו

טו) ובעיקר הביאור בהיתר עשיית מלאכה לצורך חולה שיש בו סכנה, גם בדבר שאין במניעתו סכנה, אלא כל דבר שיפה לו מותר. יש להתבונן דהא אין זה צורך פיקוח נפש, ולמה הותרה עשיית מלאכה.

דברי ה"אבני נזר"

ובתשו"ת "אבני נזר" (או"ח סימן קי"ח ס"ד) ביאר שיטת ה"מגיד משנה", דשבת הותרה במקום פיקוח נפש. - וז"ל: "והנה טעם הרב המגיד יש לומר דאזיל לשיטתו דחולה שיש בו סכנה אף שאין במניעת הדבר הוא סכנה מחללין. והמגן אברהם העתיק דבריו שאין במניעת הדבר הוא סכנה שאפשר בבגדים. ומשמע דסבירא ליה דשבת הותרה אצל חולה שיש בו סכנה, כמו שכתב הרא"ש בשם

דינים העולים

יא) ונמצינו למדין, דאפילו בחולה שיש בו סכנה, שגם אם לא יחממוהו, אין הצינה מסוכנת לו, מכל מקום אם חימום המדורה יפה לו להחלימו יותר מהחימום בגדים, מותר לעשות לו מדורה, לדעת ה"מגיד משנה".

דברי הפמ"ג

יב) ויסוד הדין מצינו ב"פרי מגדים" (סימן שכ"ח אשל אברהם ס"ק י"ז) שכתב: "עיינן מה שכתבתי לעיל [אשל אברהם ס"ק ד'] בזה, דלהמגיד משנה אף שאין סכנה כלל, ואף אם לא יחממו בבגדים לית סכנה, אפילו הכי שרי". עכ"ד. - ויעויין בדברי ה"פרי מגדים" (בסימן שכ"ח אשל אברהם ס"ק ד') שכתב: "עיינן מגן אברהם [שהביא דברי המגיד משנה, דכל שרגילין לעשות בחול עושים לחולה שיש בו סכנה, ומשמע אף על פי שאין בו סכנה במניעת הדבר ההוא], אפילו אין במניעת הדבר ההוא סכנה, אפילו הכי הואיל ויש בו בחולה סכנה, עושין לו כל צרכיו, עיינן מגיד משנה (פרק ב' הלכה י"ד) כו". עכ"ד.

דקדוק ה"מגן אברהם" בדעת הרמב"ן בתורת האדם

יג) והנה ה"מגן אברהם" (בסימן שכ"ח ס"ק י"ז) נקט דהרמב"ן ב"תורת האדם" (ענין הסכנה, בד"ה בפרק אין מעמידין כו) ס"ל כדעת ה"מגיד משנה". - דהרי על דברי המחבר בשו"ע (סימן שכ"ח סעיף ד') שפסק כהרמב"ן, דלחולה שיש בו סכנה עושים כל שרגילים לעשות לו בחול, ציין ה"מגן אברהם" לדברי ה"מגיד משנה", דמשמע אף על פי שאין בו סכנה במניעת הדבר ההוא. - והרמב"ן ב"תורת האדם" (שם) כתב: "פירוש מכה של חלל דאמרין אינה צריכה אומד, לומר שאפילו אין שם בקיאות, וחולה נמי אינו אומר כלום, עושים לו כל שרגילים לעשות לו בחול ממאכלים ורפואות שהן יפין לחולה, ומחללין שבת, ואין נשאלים כלל". עכ"ל. והובא ב"י (בסימן שכ"ח) ובשו"ע (סימן שכ"ח סעיף ד'). - וה"מגן אברהם" ציין על דברי הרמב"ן דזהו כ"המגיד משנה". וחזינן דנקט ה"מגן אברהם" בלשון הרמב"ן "כל שרגילים לעשות לו בחול ממאכלים ורפואות", דקאי גם על דבר שאין בו סכנה במניעת הדבר ההוא.

מלאכה האסורה בשבת, הרי נדחה השבת בשבילו לגבי ישראלים המחוייבים בהצלתו, ואין כאן חילול כלל. ולא עוד אלא אפילו אם בא הישראל להחמיר על עצמו לעשות על ידי נכרי או קטן או מחמת שאינו רוצה לטרוד בעצמו, יש איסור בדבר מדברי סופרים שמה יאמרו הרואים בקושי התירו פיקוח נפש ואין מתירים אותו לכתחילה על ידי המחוייבים במצוות, ושמה יבא הדבר שכשלא ימצאו נכרים או קטנים לא ירצו לחלל על ידי גדולי ישראל, ואפילו בנשים שהן מחוייבות במצוות ואין בהן חשש זה, אף על פי כן אין מוסרין להן לבדן העסק והפיקוח הזה שיעשה על ידן כי שמה יתעצלו או יפשעו בו, אבל מצטרפין עם ישראל ומוסרין הדבר לישראל והאשה מתעסקת על ידי הישראל, שכיון שהישראל עוסק בו אף היא מזדרזת על ידו כו". עכ"ד.

בהיתר חימום ע"י מדורה משום דממעט הצינה יותר מבגדים

טז) והנה לפי זה יש לדון לענין היתר עשיית מדורה כשיש אפשרות לעשות את פעולת החימום על ידי בגדים, ואין צורך כלל לעשות מלאכה בהדלקת מדורה, ואמאי התירו לעשות מדורה. אלא ודאי דטעם ההיתר הוא משום דחימום על ידי מדורה ממעט את הצינה טפי מחימום על ידי בגדים ומחללין שבת לכל צרכי חולה אף על פי שאין במניעתם סכנה, וזהו שכתב ה"מגיד משנה" שעושין כל צרכיו.

ביאור ה"חזון יחזקאל"

יז) ובספר "חזון יחזקאל" בתוספתא (פ"ט דשבת ה"ב) כתב כן בביאור דעת ה"מגיד משנה". וז"ל: "היינו דוקא דחימום על ידי האור יפה לו יותר מחימום דבגדים. דאם שניהם שוים, בודאי אינו רשאי לעשות לו מדורה, דהא קיי"ל מאכילין אותו הקל הקל תחילה, וכל שכן הכא שיכול לחממו בהיתר דהיינו בבגדים. אלא על כרחך שחימום על ידי מדורה יפה לו ביותר. ודין הוא בחולה שיש בו סכנה, לא די שאין אנו רשאים למנוע ממנו כל דבר שיש במניעתו סכנה, אלא שהותר לעשות לו כל דבר שיפה לו כדי להחלימו". עכ"ד.

לא נגמרה מצות פיקוח נפש, והוי כלא סילק ידו, דכיון דעדיין לא נגמרה גוף המצוה, צריך לעשותה כמו שעושים בחול, וס"ל להמתירין דשבת הותרה אצל פיקוח נפש, כדעת הר"מ מרוטנבורג, הובא ברא"ש שילהי מסכת יומא (פ"ח סימן י"ד) עיי"ש, דמדמי לה להיתר אוכל נפש ביום טוב, דודאי אינו בתורת דחיה. ומוכח שם מדבריו, דדוקא שבת הותרה, אבל נבילה לא הותרה אלא דחיה. והטעם מבואר בתשב"ץ (ה"ג סימן ל"ז), דבשבת איכא קראי דהותרה אצל פיקוח נפש, מה שאין כן בכל האיסורין שאינן אלא בתורת דחיה עיי"ש. - ולפי זה תתישב הקושיא מיום הכפורים, דהתם אינו אלא בתורת דחיה, וליכא התם היתרא דציצין שאין מעכבין, גם בלא סילק ידו, ודוקא במילה שהותרה בשבת, רשאי לגמור ציצין שאין מעכבין היכא דלא סילק ידו, אבל אילו היתה מילה רק דחיה, היה אסור לגמור ציין שאין מעכבין אפילו לא סילק ידו. ואם כן ביום הכפורים, דאינו אלא בתורת דחיה (היינו איסור אכילה, ולא איסור מלאכה), ליתא כלל הך היתרא דציצין שאין מעכבין, ומשום הכי צריך אומד גם בחולה שיש בו סכנה, והתם לא פליג כלל. והמעייין בדברי המתירין שהובאו שם בביאור הלכה, ימצא שדקדקו בדבריהן ולא הזכירו הך היתרא רק לענין שבת עיי"ש. עכ"ד.

הערה מדברי המג"א בס' שב"ח סק"ד

(יז) אמנם יש להעיר על דברי הקובץ שיעורים הנ"ל מדברי המג"א אברהם (בסימן שכ"ח סק"ד) דנקט דביאור דעת המגיד משנה אתי שפיר רק אם נימא דשבת הותרה אצל פיקוח נפש. - שהרי ביאר דברי המחבר בשו"ע (סימן שכ"ח סעיף ד') שכתב: עושים לו "כל שרגילים לעשות לו בחול", כדעת המגיד משנה. וציין לעיין בשו"ע (בסעיף ט"ז), והנידון דאין במשמעות הרמב"ן דשבת הוי דחיה, והיינו דאין סתירה מהתם לפסקו של המחבר (בסעיף ד') כה"מ מגיד משנה."

ביאור התשב"ץ ח"ג סי' ל"ז דהיתר בעשיית כל צרכיו הוא מדין הותרה

(יח) והנה בתשו' התשב"ץ (ה"ג סימן ל"ז) ביאר ההיתר דשרינן לעשות מלאכה לחולה שיש בו סכנה לכל צרכיו, מפני דגדר ההיתר

הדבר שעושים לו סכנה, דהא דפיקוח נפש דוחה שבת ילפינן (יומא פ"ה ע"ב) מקרא וחי בהם ולא שימות בהם, שצריך לדחות שבת בשביל חיותו, אבל הכא שמלאכת חילול שבת לא מעלה ולא מורידה להחיותו, מנ"ל שמותרת. - והנה לענין מילה בשבת קיי"ל (שבת קל"ג ע"ב) דהיכא דלא סילק ידו, חוזר בין על ציצין המעכבין את המילה בין על ציצין שאין מעכבין, והיכא דסילק ידו אינו חוזר אלא על ציצין המעכבין. וטעם החילוק הזה, דציצין שאין מעכבין, מצד עצמן אינן דוחין שבת, דאין חיובן אלא משום הידור מצוה (שם), אבל היכא דלא פירש עדיין, הן שייכין להמילה עצמה, וכיון דנתינה שבת לידיחות אצל מילה, צריך לעשות את המילה בשבת כדרך שהוא עושה בחול. אבל היכא דסילק ידו, מצות מילה כבר נגמרה, וההידור בפני עצמו אינו דוחה שבת. - ואכתי צריך ביאור, דמה בכך שלא סילק ידו, מכל מקום הא הידור אינו דוחה שבת. וי"ל לפי המבואר ביומא (מ"ו ע"ב) דשבת הותרה בציבור ולא דחיה, ה"נ במילה בשבת הותרה, ומשום הכי צריך לעשות בשבת כמו שעושים בחול, וכיון שבחול צריך לעשות גם ההידור, ה"נ בשבת, דכיון שהותרה שבת אצל מילה, שבת וחול שוין הן כו', אבל היכא דסילק ידו כבר נגמרה המצוה, וההידור גרידא אינו דוחה שבת. - ובפרק השוחט (חולין כ"ט ע"ב) פריך בגמ', וכי מאחר דאפילו פסולא דרבנן ליכא למה לי למרק, ומבואר מלשון זה דאילו היה מצוה דרבנן למרק היה מותר, אף דנראה דמירוק הוה מלאכה דאורייתא, כמו בחובל בטריפה (פסחים ע"ג ע"א). והיינו, דכיון דשבת הותרה בציבור, הוה כאוכל נפש ביום טוב, דהותר אפילו לצורך מצוה דרבנן, כגון ספר תורה לקרות בו (תוס' ביצה י"ב ע"א ד"ה ה"ג רש"י). ולכאורה קשה, דמצוה דרבנן לא עדיף מציצין שאין מעכבין, דהיכא דסילק ידו אסור לגמור, והכא כהן גדול השוחט סילק את ידו. וצ"ל כיון דעדיין עבודת הקרבן לא נגמרה, עדיין הוה כלא סילק ידו, דדוקא לגבי מילה היכא דסילק ידו כבר נגמרה מצות מילה. וכן בחולה שיש בו סכנה, כל זמן שלא עברה הסכנה הוה כלא סילק ידו. - ובזה נתבאר טעם המתירין, דכל זמן דהחולה מסוכן, עדיין

רבינו מאיר פרק ח' דיומא, וכיון דהותרה אין חילוק בין איסור שיש בו מלאכה או אין בו, ומותר לעשות בכל אופן שירצה, כלישנא בתרא ביומא (דף ו'): למאן דאמר הותרה בציבור, אפילו איכא טהורין וטמאים בהאי בית אב טמאים נמי עבדי. ומבואר בתוס' ב"ק (דף ק"י.) דסוגיא דגמרא שם אזיל להאי לישנא. ועיין ביאור דברי תוס' אלו בתשו' דברי ריבנות סימן ר"ג. ואם כן הני הלכתא דאפילו איכא אופן הכשר לפנינו למאן דאמר הותרה מותר לעשות הפסול. והוא הדין לענין שבת כהאי גוונא. והרמב"ן יש לומר סבירא ליה דחיה כדעת רב פפא. עכ"ד.

הערה בהיתר עשיית מלאכה

(יז) הן אמנם די ש לעיין בזה, הרי ההיתר לעשות מלאכה בשבת לצורך פיקוח נפש ילפינן מקרא דוחי בהם ולא שימות בהם, וכדאיתא ביומא (פ"ה:), ומכיון שאין בכך צורך של פיקוח נפש אמאי הותר לעשות מלאכה זו.

ביאור ה"קובץ הערות"

ובספר "קובץ הערות" (סימן י"ח סק"ה) עמד בזה, וביאר (שם סק"ו) דכשם דבמילה בשבת אינו חוזר על ציצין שאין מעכבין, ואפילו הכי כל זמן שלא סילק את ידו חוזר עליהן, דבזמן עשיית המצוה גומרה בשלימות, משום דהותרה שבת אצל מילה, ה"נ כל זמן שהחולה מסוכן אכתי לא נגמרה מצות פיקוח נפש.

דברי ה"קובץ הערות"

דיעווי"ש ב"קובץ הערות" שביאר בזה"ל: "כתב במגיד משנה (פ"ב מהלכות שבת הלכה י"ד), דבחולה שיש בו סכנה מחללין שבת לכל צרכיו, אפילו אין במניעת הדבר ההוא סכנה. וכן הוא באו"ח (סימן שכ"ח סעיף ד'), עושים לו כל שרגילים לעשות לו בחול. ובמשנה ברורה שם (ס"ק י"ד, וביאור הלכה ד"ה כל שרגילים) הביא מחלוקת הפוסקים בזה, והוכיח שרוב הראשונים חולקין על דעת זו. ועיקר ראייתו מיום הכפורים, דחולה שיש בו סכנה צריך אומד אם יכול לסבול התענית, עיי"ש. - ובאמת טעם המתירין צ"ע, דמה בכך שהחולה יש בו סכנה, כיון דאין במניעת

בפיקוח נפש הוא הותרה, ולא דחוייה. - ויסוד דבריו, דכיון שהתירה התורה במקום פיקוח נפש לעשות כל צרכיו, ולא רק להאכילו, בהכרח דהשבת הותרה אצלו. והיינו, דאם היתה דחוייה היה מותר רק מה דבלאו איהו הוה פיקוח נפש, אבל שאר צרכיו שבלעדם אין סכנה לא היה מותר, אך מהא דהתירה התורה כל צרכיו, וכמו שכתב ה"מגיד משנה", בהכרח דהוי ליה הותרה. ומכיון שהותרה יש סברא לומר דמיגו שהותרה השבת לצרכיו הותר אפילו לצורך דבר שהיה אפשר לעשות איסור קל ממנו, כגון ליתן נבילה במקום לשחוט.

מבואר בתשב"ץ דגדר ההיתר מדין הותרה אי"ז דהותר לאיסור קל ממנו אלא דהיתר לפיקוח נפש היתרו לכל דבר

והנה התשב"ץ ביאר דעיקר ההיתר הוא משום דלחולה זה יצטרכו לעשות מלאכות שבת, ומכיון שבמקצת צרכיו אנו צריכין לחלל שבת, לכן הותרה נמי לשאר מלאכות. ועיין שם שביאר גדר ההיתר מדין הותרה, דאין זה משום דהותר בעלמא בתורת הותרה לכן הותרה גם לדבר שהיה אפשר באיסור קל ממנו, אלא דהיתר לפיקוח נפש הוי היתר לכל צרכיו. - דיעו' בדבריו שדימה למיגו דהוי דופן לסוכה הוי דופן לשבת, וביאר דבשבת שבחג הסוכות מכיון שהותר לדופן סוכה הותר לאיסור שבת, ה"ב כשהותר שבת לפיקוח נפש הותר לכל צרכיו. [ולפי זה היכא דאיכא חולה שאין צריך לעבור עבורו על שאר איסורי שבת, לא יהא היתר].

בדעת הראב"ד בנוונא שיש לפנינו בשבת נבילה האם שוחטים לחולה שיש בו סכנה

יט) דהנה הראב"ד (בתשו' ופסקים סימן מ"ט) כתב: "שאלה, חולה שיש בו סכנה וצריך לשחוט לו תרנגול, למה לא נאמר לגוי שינחור לו אחת, ונאכילנו הנבילה שאין בו אלא איסור דלאו, ולא נשחוט ונדחה איסור שבת שיש בו איסור סקילה. תשובה, זה החולה איזה איסור עומד לפניו ומעכבו, ודאי איסור שבת, ולא איסור נבילה. תדע, שאילו לא היה שבת מי היינו מבקשים לו נבילה לאכילה, לא כי אם שחוטתו, וכיון שכן האיסור

שעומד לפניו ומעכבו הוא ששב היתר גמור לא איסור אחר, ולפיכך מתירין לו איסור שבת לא איסור נבילה". עכ"ל. - והר"ן ביומא (ד' ע"ב מדפי הרי"ף) הביא דברי הראב"ד, והקשה בזה"ל: "ותמיהני, שאם כן מצא תרנגולת נחורה נאכילה אותו לא נשחוט לו, שכשם שאתה אומר שאיסור שבת מעכבו מלשחוט, כן איסור נבילה מעכבו מלאכול נבילה זו, שאם לא היה איסור נבילה מעכבו היה אוכל אותה, ולמה עומד לפניו איסור שבת יותר מאיסור נבילה. ועוד שאפילו היה כן, למה לא נאכיל אותו האיסור שהוא קל ביותר". עכ"ל. והיינו, דהר"ן נקט בשיטת הראב"ד, דגם לצורך הנבילה יש איסור שבת שמעכבו, דהא אסור לנחור בשבת כמו שאסור לשחוט, לכן איסור שבת הותר, ולא איסור נבילה. ולפי זה הקשה דבכהאי גוונא שיש לו נבילה נחורה עומד האיסור נבילה כמו האיסור שבת.

תירוץ התשב"ץ על קושיית הר"ן בשיטת הראב"ד

ובתשו' התשב"ץ (חלק ג' סימן ל"ז) הביא קושיית הר"ן הנ"ל, וכתב ליישב דאיסור נבילה אינו עומד לפניו, שהרי כמה דברים הם העומדים לרפואתו, והשבת על כל פנים צריכין לחללה. ומיגו דהותרה השבת לצרכיו הותר אף לצורך דבר שהיה אפשר לעשות איסור קל ממנו, כגון ליתן נבילה במקום לשחוט.

דברי התשב"ץ

כ) דיעווי"ש בתשו' התשב"ץ (חלק ג' סימן ל"ז) שכתב בביאור דברי הראב"ד, בזה"ל: "ומ"ש ז"ל שכל כך עומד לפניו איסור נבילה כמו איסור שבת, אינו כן, שזה החולה לכל צרכיו מחללין שבת, שאפילו מצינו נבילה צריכין אנו לחלל שבת לבשלה. וכן כשהתירה התורה פיקוח נפש בשבת, לא לענין להאכילו בלבד התירה, אלא לכל צרכיו, כגון להברותו, כדאיתא בפרק יום הכפורים (יומא פ"ד:), ולהדליק לו את הנר אפילו בסומא, כדאיתא בפרק מפנין (שבת קכ"ח:), ואם כן שבת היא שהותרה לו והיא עומדת לפניו, וכיון שבמקצת צרכיו אנו צריכין לחלל שבת, אם כן חזרה שבת כחול, ואין אנו צריכין לחזור אחר איסורין אחרים כדי שלא תתחלל שבת. - שהרי לכל פיקוח נפש סלקה התורה קדושת שבת, והחזירתה

חול גמור, ומגו דהותרה שבת לשאר צרכיו הותרה לענין שחיטה. דומה למה שאמרין במס' סוכה בפ"ק (ו'): בענין סוכה העשויה כמבוי, דמגו דהויא דופן לענין סוכה הויא דופן לענין שבת, ויהא מותר להוציא מרשות היחיד לסוכה בשבת שבתוך הסוכה, אף על גב דבשבת אחרת אית בה איסור סקילה, משום מגו. הכא נמי מגו דהותרה שבת לשאר צרכי החולה הותרה לענין שחיטה, ואם כן יפה אמר הראב"ד ז"ל שאיסור שבת הוא מעכבו, ואותו איסור הותר. - ועוד, דאיסור נבילה אינו עומד בפניו, שהרי כמה דברים הם עומדים לרפואתו. ולא דמי לכרשין, למי שנשכו נחש, דגוזזין אותן בשבת, כדאיתא בפרק יום הכפורים (יומא פ"ט:), דרבנן קים להו שהם רפואתה. אבל תרנגולת יש לה חליפין חלמוני ביצה, והרבה דברים עומדין במקומה, והשבת על כל פנים צריכין אנו לחללה, והיא העומדת לפניו". עכ"ל התשב"ץ.

הערה משיטת הרמב"ם דהוי דחוייה

כא) איברא דבביאור הנ"ל בדברי ה"מגיד משנה" (פ"ב דשבת ה"ד) יש להעיר, שהרי ה"מגיד משנה" כתב כן בשיטת הרמב"ם, והרמב"ם (בפ"ב דשבת ה"א) פסק דהוי דחוייה. - וז"ל הרמב"ם: "דחוייה היא שבת אצל סכנת נפשות כשאר כל המצוות, לפיכך חולה שיש בו סכנה עושין לו כל צרכיו בשבת". עכ"ל.

ביאור הב"י

והנה הב"י (בסימן שכ"ח סעיף י"ד) כבר כתב דשיטת הרמב"ם כתשו' הרשב"א (ח"א סימן תרפ"ט) וכדברי הר"ן בביצה (ט' ע"ב מדפי הרי"ף) דהוי ליה דחוייה.

הערת ה"תהלה לדוד"

ובספר "תהלה לדוד" (סימן שכ"ח סק"ד) העיר כן, דאי אפשר לפרש בדעת ה"מגיד משנה" דס"ל דהוי הותרה, דהלא קמירי בשיטת הרמב"ם, והרי הרמב"ם ס"ל דהוי דחוייה.

ביאור גדר הדין דשבת הותרה במקום פיקוח נפש לשיטת המגיד משנה

כב) אכן יש לבאר דברי ה"מגיד משנה", דנקט ביאור גדר דינא דהותרה, דבמקום פיקוח נפש התירה התורה איסורי שבת

ימים [דקיי"ל בשו"ע (סימן שכ"ח סעיף י"ג), מיומא (פ"ד), [דמחללין שבת מיד], שאינו צריך שימתין אלא כחצי שעה ויעשה לו מן המותר לו". עכ"ל. - והנה מדחילק הרשב"א מההיא דאמדוהו לשמונה ימים, דהתם מחללין שבת משום דכדי לעשות בהיתר צריך להמתין זמן רב עד מוצאי שבת, מה שאין כן היכא דצריך להמתין רק כחצי שעה. חזינן דגם לענין שבת אם צריך להמתין רק חצי שעה אין היתר לחלל שבת, ומטעם דהשבת דחוויה היא, וכמו שביאר לענין שאר איסורין. והיינו, דאם היתה הותרה, היה מותר לחלל השבת כדי לעשות את הרפואה מיד.

מוכח בשיטת הרשב"א דגדר הותרה

היינו דבמקום פיקוח נפש הותרו

איסורי שבת ולא רק דלצורך הותרו

ובביאור שיטת הרשב"א צ"ל דבגדר הותרה אשמעינן דלא נימא דאין זה רק דלצורך פיקוח נפש הותרו איסורי שבת וממילא ההיתר מוגבל עד כמה שיש בזה צורך, אלא דבמקום פיקוח נפש הותרו איסורי שבת, ולכן כל שעושה עבור פיקוח נפש מותר לעשות אפילו אם יכול למעט באיסור שבת. ולפי זה יולדת כיון שצריכה לתבשיל של אותו יום ועדיף הוא מאותו של ערב שבת הרי זה במקום פיקוח נפש ומותר לבשל. וכן לענין קצירת גרוגרות, דכיון שהחולה צריך לשני גרוגרות אינו חייב למעט המלאכות שהרי איסורי שבת הותרו במקום פיקוח נפש והחולה צריך לשתי גרוגרות. וכן לענין היכא שיכול להמתין זמן מועט ולעשות בהיתר, דמותר לעשות מיד. וכן לענין חולה שצריך בשר ויש לפנינו נבילה, כיון ששוחט לצורך החולה מותר. - ודעת הרשב"א במה שכתב דאסור לבשל כשיש תבשיל מבעוד יום, ושצריך לקצור את העוקץ של שתי הגרוגרות, ושצריך להמתין שעה מועטת כדי לעשות בהיתר, משום דשבת דחוויה היא, כוונתו דדוקא לצורך פיקוח נפש הוא שהותרה, ולאפוקי דלא נימא דבמקום פיקוח נפש הותרה גם כשאינו לצורך. אבל במקום צורך ס"ל להרשב"א דהוי הותרה, וכמו שכתב: שיקצור העוקץ האחד לפי "שלא התירה תורה אלא כדי להחיותו". ולכן הישראל עושה מלאכה אף כשיש גוי והישראל שוחט

לא הותרה אצלם. כיצד, הרי שבישל לה ערב שבת מבעוד יום ובלייל שבת אחר עבור קצת שעות מן הלילה הוצרכה לאכול, אין אומרים נשחוט ונבשל בשבת, שהשבת מותרת אצלה ושבת כחול שוויה רבנן לגבי מסוכן ויולדת די לה במה שבשלו לה מבעוד יום סמוך לחשיכה שעדיין אותו תבשיל כבן יומו הראוי לחולים הוא. והנה החולה שאמדוהו הרופאים שצריך לשתי גרוגרות ולא מצאו להביא לו מן התלוש והוצרך להביא מן המחובר, ויש שתי גרוגרות בעוקץ אחד ושתי גרוגרות אחרות כל אחת ואחת בעוקץ אחד בפני עצמו, אסור לתלוש שני עוקצין כדי להביא שתי גרוגרות, אלא תולשין העוקץ האחד שיש בו שתי גרוגרות כדי שנמעיט בקצירה. ואין אומרים כל שעושין לחולה שיש בו סכנה מותר, שלא התירה תורה אלא כדי להחיותו, משום שנאמר וחי בהם". עכ"ל. והיינו, דאילו היה הותרה, היה מותר לבשל כדי שיהיה לה תבשיל של אותו היום, אפילו כשיש לה תבשיל מבעוד יום, דלענין חולה הרי הוא כבן יומו. וכמו כן היה מותר לקצור שתי גרוגרות כשבכל אילן גרוגרת אחת.

בתשו' הרשב"א ח"ג סי' רי"ד

ובתשו' הרשב"א (ח"ג סימן רי"ד) כתב דאין ליתן מאכל איסור לחולה שיש בו סכנה, אם יוכל לעשות כן בהיתר, אף על פי שצריך להמתין מעט. והובא בב"י ביו"ד (סימן קל"ד). - והרמ"א ביו"ד (סימן קנ"ה סעיף ג') הביאו בזה"ל: "ואין מתירין שום דבר איסור לחולה אם יוכל לעשות הרפואה בהיתר כמו באיסור, אף על פי שצריך לשהות קצת קודם שימצא ההיתר, מאחר שאין סכנה בדבר".

דברי הרשב"א בתשו' הנ"ל

דיעווי"ש בתשו' הרשב"א (ח"ג סימן רי"ד) שכתב: "ועוד דאפילו תדין כל הקדחות כשעת הסכנה, אין אומרים שהותרו כל האיסורים אצל חולה שיש בו סכנה, שאם כן אפילו דברים אסורין ומותרין נאכיל אותו אפילו מן האסורין שהם הותרו אצלו. אלא דחויין הן אצלו. וכיון שכן, כל שאפשר להביא לו מן ההיתר אין נותנין לו מן האיסור. והרי חולה זה אינו מסוכן גם אם אינו משקה אותו משקה לשעתו, שאינו כאמדוהו לשמונה

לצורך פיקוח נפש. ואין זה היתר אפילו שלא לצורך פיקוח נפש, אלא דלא סילקה התורה את האיסור ואין כאן איסור כלל רק דשפיר איכא איסור שבת אלא דבמקום פיקוח נפש הותר לעבור על איסור, וזהו דוקא במקום הצורך, ולכן מותר לעשות כל צרכי החולה. - ובזה יתבאר דברי הרמב"ם, במה שכתב שהשבת לחולה שיש בו סכנה הרי היא כחול לכל הדברים שהוא צריך להם, דהיינו שמותר לעשות גם צרכיו שאין במניעתם סכנה, ומשום דלצורך הותרה המלאכה כחול. ומה שכתב הרמב"ם (נפ"ב משבת ה"א) דשבת דחוויה היא אצל סכנת נפשות, היינו לאפוקי שלא הותרה לגמרי אפילו שלא במקום צורך.

בתשו' הרשב"א ח"א סי' תרפ"ט

כג) דהנה בתשו' הרשב"א (ח"א סימן תרפ"ט) ס"ל דשבת דחוויה אצל חולה שיש בו סכנה, ולכן פסק דכשחולה צריך בשר ויש נבילה, דאין שוחטין. ואפילו הכי כתב שאם אין נבילה שוחט בעצמו, ואי אפשר לגוי שינחור כדי שיאכל נבילה, והוכיח מהא דאין צריך לעשות המלאכה על ידי גוי. - וז"ל: "אבל למ"ד דחוויה היא מאכילין לו הנבילה שהוא צריך לאכול, ואין אנו עוברין לשחוט לו שבמקום שיש לו בשר לאכול לא נעבור אנו ולא נדחה את השבת. וכמדומה שהלכה כמ"ד שבת דחוויה היא ולא הותרה, מכל מקום כל שאין שם נבילה, לא אמרינן לגוי לשחוט כיון שהיא דחוויה אצלו. ותדע לך שהרי שנינו בברייתא אין עושין דברים הללו לא על ידי גויים ולא על ידי קטנים אלא על ידי גדולי ישראל". עכ"ל.

בתשו' הרשב"א ח"ז סי' שמ"ג

ויעו' בתשו' הרשב"א (ח"ז סימן שמ"ג) שכתב דלהצד שהותרה השבת אצל חולה שיש בו סכנה, מותר לחלל במקום פיקוח נפש אפילו כשאינו לצורך. - ע"ש שכתב דיולדת שאוכלת צונן, ואומרת שאינה צריכה לתבשיל חם, אין שומעין לה, דמסוכנת היא, וצריכה חמין. וכתב הרשב"א עוד בזה: "אבל כל שיש לה דברים הבריאיים, ושאינה צריכה למאכלים אחרים, אין מחללין עליה את השבת, שהשבת דחוויה היא אצל החולים, משום שנאמר וחי בהם ולא שימות בהם, אבל

תדע, שהרי שוחטין לחולה בשבת אף על פי שאפשר להאכילו נבלה, דאין בו אלא איסור לאו משום דילמא ידע שהיה נבלה ויקוץ בה ויסתכן". עכ"ד.

ביאור ה"אבני נזר" לתשו' הרדב"ז הנ"ל

ובתשו' "אבני נזר" (או"ח סימן תנ"ג סק"ה) ביאר דברי הרדב"ז הנ"ל דנקט דהכל בכלל סכנה, דהיינו משום דכל מה שיחסר לו חשיב סכנה כי יצטרף חסרון זה אל הסכנה שיש לו בלאו הכי ויסתכן יותר. - וז"ל: "וראיתי בתשו' רדב"ז כו' דטעמא דמחללין על כל צרכי חולה, דלפעמים יבא על ידי שאר צרכים שיחסרו לנו לידי סכנה, ואם כן לדעתו אין צריך לטעמא דכבר דחה החולי את השבת, דלדעתו הכל בכלל סכנה. אמנם יש ליישב הדברים, דלעניות דעתי מקור הדברים דאפילו אין במניעת אותו הדבר סכנה חשיב סכנת נפשות, מהא דפרק הערל (דף ע"א:) דכאיב ליה עינא לינוקא אפילו כאב מעט אין מלין אותו, ומבואר בפוסקים דהוא הדין לכל כאב או לצער קצול, ואף שאין בכאב ההוא ענין סכנה חיישינן שמא יצטרף הכאב ההוא לכאב המילה ויסתכן, והיינו משום דמילה בעצמותו הוא סכנה, כדאיתא בפרק הניזקין (דף נ"ז:) על פסוק כי עליך הורגנו כל היום זה מילה, דפירש רש"י דזימנין דמיית [אלא דלא סגי בלאו הכי, דאם נחוש לסכנה זאת בטילה מצות מילה לגמרי] ושוב כל כאב חשיב סכנה שיצטרף כאב אל כאב ויסתכן יותר, ה"נ בחולה שיש בו סכנה, הואיל אף יעשה לו כל צרכיו הוא מסוכן, שוב כל מה שיחסר לו חשיב סכנה, כי יצרך חסרון זה אל הסכנה שיש לו בלאו הכי ויסתכן יותר". עכ"ד.

בגדר החיתר לחלל לכל צרכיו

גם שלא לצורך חולי

(כו) והנה לפי דברי הרדב"ז הנ"ל בביאור טעמא דהמגיד משנה דמותר לחלל שבת לכל צרכיו, משום שאם לא נעשה הצורך קצת אפשר שיבוא לדברים שיש בהם צורך הרבה, והיינו שיצטרף חסרון זה אל הסכנה שמצוי בה, ויסתכן טפי, ולכן אף על פי דמחמת דין ספק פיקוח נפש אין זה בגדר ספק סכנה, מכל מקום יש בזה ספק ספיקא של סכנה

ביאור הגר"ז סי' שכ"ח סעיף ד' בדעת המגיד משנה

(כד) והנה בדברי הגר"ז בשו"ע שלו (בסימן שכ"ח סעיף ד') מתבאר דסברת ה"מגיד משנה" (פ"ב דשבת הלכה י"ד) אינו תלוי בהותרה ודחוייה. שהרי כתב הגר"ז את דעת ה"מגיד משנה" בסתמא, ואת דעת רש"י בשם י"א, וסיים דלפי מה שנהגו במדינות אלו להחמיר אפילו בדבר שיש סכנה במניעתו שלא לעשותו על ידי ישראל אם אפשר לעשותו על ידי גוי בלא שיהוי, ה"נ גם בדבר שאין במניעתו סכנה יש לעשותו על ידי גוי אף כשיש שיהוי קצת, אבל אם אין גוי יש להקל כדעת ה"מגיד משנה". [אמנם כתב הגר"ז, דמכל מקום בעל נפש יחוש לעצמו באיסור תורה כדעת רש"י].

והביאור בדברי הגר"ז י"ל כפי מה שנתבאר לעיל במה שהביא הגר"ז בשו"ע שלו (בסימן שכ"ח סעיף י"ג) את דעת הסוברין דיש לעשות המלאכות על ידי גוי, משום דשבת דחוייה בפיקוח נפש, ולא הותרה כלל, וממילא ה"נ יש לחזור אחר גוי מכיון דשבת דחוייה ובזה לא איכפת לן אף לכתחילה אם יתעכב קצת, מכיון שאין במניעת הדבר חשש סכנה. ואפילו הכי מסיים הגר"ז הנ"ל, שאם אין גוי לפנינו ויתבטל הדבר לגמרי יש להקל כדעת המגיד משנה לעשות אף דבר שאין במניעתו סכנה. - והיינו, דנקט הגר"ז בדעת ה"מגיד משנה" דדבריו קאי גם להסוברים שהיא דחוייה ולא הותרה.

בתשו' הרדב"ז ח"ד סי' ק"ל

(כה) והנה ה"מגן אברהם" (סימן שכ"ח סק"ד) ציין לתשו' הרדב"ז (ח"ד סימן ק"ל). וע"ש דדעתו כה"מגיד משנה", אלא שביאר טעם אחר בזה. - וז"ל: "שאלה, שאלת אם מותר לעשות לחולה שיש בו סכנה בשבת דברים שאין בהם צורך כל כך. תשובה, דבר זה מחלוקת בין הפוסקים ואני מן המקילין, מדקאמרינן דחוייה היא שבת אצל סכנת נפשות, ואם כן יהיה מותר לעשות לו אפילו דברים שאין בהם צורך. הא ליתא ודאי, דאין כאן צד סכנת נפשות. אבל בדברים שיש בהם קצת צורך אפשר שאם לא תעשה לו הדברים שיש בהם קצת צורך יבוא לדברים שיש בהם צורך הרבה, והדבר ידוע דאפילו ספק ספיקא דוחה את השבת.

כשאין נבילה. אך אין זה בגדר הדחוייה שיש איסור שבת, דאם כן פשיטא דצריך להקטין האיסור לעשות המלאכה על ידי גוי, ושיאכל החולה נבילה.

דברי הגר"ז בשו"ע שלו סי' שכ"ח סעיף י"ג בשיטת הרשב"א כמשנית

ויסוד הדברים הנ"ל בשיטת הרשב"א, מתפרש בדברי הגר"ז בשו"ע שלו (סימן שכ"ח סעיף י"ג), שהרכיב דבריו על פי תשובות הרשב"א (ח"ג סימן רי"ד וח"א סימן תרפ"ט), בזה"ל: "אבל במקום שאפשר לעשות לו הרפואה מיד בלי חילול שבת אלא שיצטרכו לשהות שעה מועטת, לא יחללו כדי לעשותה תיכף ומיד בלי שום שיהוי כלל, אם הוא בענין שאין חשש סכנה כלל בשיהוי מועט זה, לפי שהשבת דחוייה היא אצל פיקוח נפש, ולא הותרה לגמרי. וכל שאפשר להצילו בלא חילול שבת אינה נדחית בשבילו. [ומציין לתשו' הרשב"א (ח"ג סימן רי"ד) הנ"ל]. ומכל מקום אף אם יש לפנינו נכרים או קטנים שאינן בני מצוות אין אומרים הרי אפשר לעשות על ידי אלו ולא יתחלל שבת על ידי ישראלים בני מצוות, לפי שמכיון שאין דרך להצילו אלא בעשיית מלאכה האסורה בשבת הרי נדחה השבת בשבילו לגבי ישראלים המחוייבים בהצלתו ואין כאן חילול כלל [ומציין לתשו' הרשב"א (ח"א סימן תרפ"ט) הנ"ל]. ויש אומרים שכיון שהשבת דחוייה היא ולא הותרה כלל, מה שאפשר לעשות, שלא יהא חילול מהתורה צריך לעשות שלא יהא חילול במלאכה מן התורה, ולכך אם אפשר לעשות בלא דיחוי ובלא איחור על ידי שינוי עושה על ידי שינוי שאז אין איסור מהתורה, ואם אפשר לעשות על ידי נכרי בלא איחור כלל צריך לעשות על ידי נכרי כו". עכ"ד. - ומבואר דאיכא תרי גדרים בנידון דחוייה, יש צד דחוייה כפשוטו, ויש צד דחוייה שלא הותרה לגמרי דהוא במקום צורך הותרה ולא שהותרה לגמרי במקום פיקוח נפש אפילו שאינו צורך, ולפי זה אפילו דצריך להמתין כדי לעשות בהיתר מכל מקום אין לעשות בשינוי או על ידי גוי כיון שנדחית השבת במקום צורך.

ומותר. לפי זה יל דגם צורך חולה שאינו צורך חולי יהיה מותר לחלל מהאי טעמא.

דעת הביאור^הל דהחיתר הוא רק לצורך חולי

הן אמנם דהמשנ"ב ב"ביאור הלכה" (בסימן שכ"ח סעיף ד', בד"ה כל כו') כתב דלדעת המגיד משנה מותר לעשות כל דבר שטוב ויפה לו, היינו דבר שטוב ויפה לו, היינו דבר שטוב ויפה לחוליו. ומפרש הלשון של הרמב"ן בתורת האדם שכתב דבמכה של חלל "עושים לו כל שרגילים לעשות לו בחול ממאכלים ורפואות שהן יפין לחולה", והמגן אברהם (סימן שכ"ח סק"ד) ביאר דלשון "כל שרגילים לעשות לו בחול", משמע כדעת המגיד משנה. - וה"ביאור הלכה" דחה, שכוונתו למאכלים שרגילים לתת לחולה שלא יחלש, שזה פעמים סיבה שיכבד חליו ויבא לידי סכנה. ויתבאר בענף ב'. הרי דמפרש הלשון "שהן יפין לחולה" לדבר שמונע סכנת חליו, וממילא גם אם נפרש דעתו כה"מגיד משנה", היינו דוקא בדבר שהוא יפה לחליו. ויתבאר בענף ג'.

ביאור ה"צמח צדק האחרון" דדברי המגיד משנה תלוי אם פיקו"נ בשבת הוי הותרה או דחוייה

כז) ובתשו' "צמח צדק האחרון" (או"ח סימן ל"ח) העיר, דלכאורה דברי המגיד משנה (פ"ב דשבת ה"ד) תלוי אם שבת הותרה אצל פיקוח נפש או הותרה, וכמו שנתבאר. אולם כתב דבדעת הגר"ז בשו"ע שלו יש להסתפק בזה, אבל סיים דמכל מקום כן מוכח מדברי המגן אברהם (בסימן שכ"ח סק"ד), וכמו שנתבאר.

בנידון עשיית רפואה סגולית שיש בה מלאכה דאורייתא לחולה שיש בו סכנה

דיעווי"ש בתשו' "צמח צדק האחרון", שכתב: "נשאלתי על חולה המסוכן מאד, שנסתכן פתאום, ורבים אומרים שהוא מתולעים, אי שרי לעשות לו סגולה כו' שיש בזה מלאכה גמורה וחיוב חטאת כו'. - לכאורה יש ללמוד היתר מלשון השו"ע (סימן שכ"ח סעיף ד'), כל מה שרגילים לעשות לו בחול כו'. - ואין להביא ראיה לאיסור באינו בדוקה, מההיא דקמיע בזמן שאינו מן המזומחה (שבת ס'). דשאני

התם שיש תקנה שלא יצא לרשות הרבים [ונמצא שאין ביציאה זו שום צורך לרפואת החולה, אבל בדבר שיש בו צורך לרפואתו י"ל שמוותר לחלל שבת אפילו בסגולה שאינה בדוקה]. עכ"ד.

דברי ה"צמח צדק האחרון" ריש ללמוד היתר ברפואה שאינה בדוקה מהמגיד משנה

וכתב שם בתשו' הנ"ל למילף היתר מה"מגיד משנה" (פ"ב דשבת ה"ד) לעשות סגולה שאינה בדוקה. - וז"ל: "ולכאורה גם בזה [בסגולה שאינה בדוקה] יש ללמוד היתר, ממה שכתב המגיד משנה (פ"ב משבת ה"ד), והביאו המגן אברהם (סימן שכ"ח סק"ד) שבחולה שיש בו סכנה עושין לו אפילו דברים שאין במניעת הדבר ההוא סכנה. ואם כן הסגולה הנ"ל, לו יהא שאינו רפואה בדוקה, לא גרע מדברים שאין בהם צורך כל כך, עיין פרי מגדים אשל אברהם (סק"ד). והרי לדעת המגיד משנה עושים לו כל מה שרגילים לעשות לו בחול, כמו שכתב בשו"ע (סעיף ד'). ועיין מה שכתב רבינו ז"ל [הגר"ז בשו"ע שלו] (סעיף ד'), ממאכלים ורפואות כו'. וגם יציקת העופרת רגילים לעשות לו בחול על כל פנים כו'". עכ"ד.

דברי ה"צמח צדק האחרון" דתלוי אם שבת הותרה אצל פיקוח נפש או דחוייה

ויעווי"ש שכתב: "והייתי סבור לומר דבאמת יש לומר שהרמב"ם לא סבירא ליה כלל דינו של המגיד משנה. ויש ליתן קצת טעם, אם נאמר שזה תלוי במחלוקת אם שבת דחוייה כדעת הרשב"א (בתשו' חלק א' סימן תרפ"ט), והר"ן (ביצה ט' ע"ב מדפי הרי"ף) שהובאו בב"י (סימן שכ"ח), או כדעת הר"מ [מהר"ם מרוטנבורג בתשו' דפוס קרימונא (סימן ר'). והובא ברא"ש ביומא] והרא"ש פרק ח' דיומא (סימן י"ד) דשבת הותרה. עיין מגן אברהם (סק"ט) ופרי מגדים לשם [דבשו"ע (סימן שכ"ח סעיף י"ד), כתב: היה חולה שיש בו סכנה וצריך בשר שוחטים לו, ואין אומרים נאכילנו נבלה. ומביא המגן אברהם על זה שני טעמים, טעם הרא"ש בשם רבו המהר"ם מרוטנבורג דשבת הותרה אצל פיקוח נפש. וטעם הר"ן ביומא (ד' ע"ב מדפי הרי"ף) דבנבילה עובר על כל כזית

וכזית, ונמצא שעובר על כמה לאוין, והרי זה חמור מאיסור שחיטה בשבת שאין בו אלא לאו אחד, אף על פי שהוא בסקילה. וביאר הפרי מגדים ששני הטעמים הנ"ל תלויים אם שבת דחוייה אצל חולה או הותרה, לדעת הרא"ש והרמב"ם הותרה שבת, ולדעת הר"ן היא דחוייה, וכן דעת הרשב"א בתשו' הנ"ל].

כי אם הותרה, עושים אפילו דבר שאין בו רק צורך קצת, על דרך שאמרו (ביצה ו') ביום טוב שני לגבי מת דכחול ממש שו"י רבנן, עיי"ש דאפילו מיגז ליה אסא התירו מהאי טעמא בסימן תקכ"ו (סעיף ד'), ועיין בתשו' הרשב"א הנ"ל. והמגיד משנה יש לומר נמי דסבירא ליה הותרה, ומה שכתב ריש פרק ב' (מהל' שבת הלכה א') מתני' דוחה את השבת (יומא פ"ג), אין ראייה, דהא תנן פרק ב' דתמורה (משנה א') שקרבן צבור דוחה את השבת ואת הטומאה, ואף על פי כן יש אומרים (פסחים ע"ז. יומא ו') דהותרה, ולא אותבינן עליהו ממשנה זו. ולשון הרמב"ם (פ"ב משבת ה"א) דחוייה, אי אפשר לומר כן, דדוחה לחוד, ודחוייה משמע לא הותרה. ולפי זה אתי שפיר דינו של הרמב"ם (בפרק ח' דיומא) הנ"ל, משום דשאר איסורים ודאי רק דחוייה, עיין רא"ש (ביומא שם), ותשו' הרשב"א הנ"ל [שכתבו שאם הותרה שבת אצל פיקוח נפש עדיף לחלל שבת מלהאכילו נבלה, ומוכח מדבריהם דדוקא באיסור שבת שייך לומר הותרה, מה שאין כן שאר איסורים ודאי דחויים הם אצל פיקוח נפש], וכיון שהם רק דחוייה אין עושים כי אם בשיש במניעת הדבר סכנה, ומהאי טעמא אוסר הרמב"ם בסגולה ובאינו בדוקה, כמ"ש ראב"ה דאז חשוב לה רק צורך קצת". עכ"ד.

חקירת ה"צמח צדק אחרון" בדעת הגר"ז בשו"ע שלו, והכרעתו מדקדוק דברי המג"א

והנה ה"צמח צדק האחרון" הנ"ל שחקר כמו שנתבאר, הוא רק בדעת הגר"ז בשו"ע שלו, אבל בדעת ה"מגן אברהם" מוכח כהנ"ל. - וז"ל: "אלא שמצאתי לרבינו ז"ל (בסימן שכ"ח) דגם האומרים דחוייה סבירא להו נמי דינו של המגיד משנה, דהא בסעיף י"ג כתב ששבת דחוייה [ולכן פסק שם: "שבמקום שאפשר לעשות לו הרפואה מיד בלי חילול שבת אלא

בראיית המשנ"ב ממשנתינו

יומא פ"ב ע"א

לא) והוסיף ה"ביאור הלכה" להוכיח ממשנתנו יומא (פ"ב), דמי שהוא חולה, ומאכילין אותו ביום הכיפורים על פי בקיאתן שמכירים שצריך להאכילו מחמת מחלתו, ובלא אומדנא שחולה זה יסתכן או יכבד חוליו מחמת הרעב אין מאכילין אותו ביום הכיפורים, כמ"ש התוס' בשבת (קכ"ח: ד"ה קמ"ל כו', ובמאירי ביומא (פ"ג) ד"ה חולה כו', דמשנתנו קמירי בחולה שיש בו סכנה. אלמא דצריך אומדנא אם מסוכן לו התענית ביום הכיפורים. אף על פי דבחול בודאי היינו נותנים לו לטעום ממאכלות היפים לחולה כדי לחזקו, אף על פי כן כדי להאכילו ביום הכיפורים בעינן אומדנא שהרעב מסכנו. - וכן פירש רש"י במשנתנו התם, דאמרין שמאכילין אותו על פי בקיאתן, ופרש"י אם יאמרו שהוא מסוכן אם אינו אוכל, וממילא הוא הדין לענין חילול שבת, רק אם יש לנו אומדנא שחולה זה יסתכן או יכבד חוליו אם לא יעשו לו את הדבר ההוא מחללים שבת.

בדברי ההגהות מיימוניות פ"ב

משביתת עשור אות ה'

לב) והוסיף ה"ביאור הלכה", שהרי דעת ר"י שהובא בהגהות מיימוניות (פ"ב משביתת עשור אות ה'), שחולה המבקש ביום הכיפורים לאכול אין מאכילין אותו עד שנסתפק שמא ימות אם לא יאכל. ומבואר מדבריו דדוקא כשיש חשש סכנה מאכילים אותו. - ואף לר"ת שהובא בהגהות מיימוניות (שם) דפליג על זה, וס"ל דכיון שהחולה יודע שיום זה הוא שבת או יום הכפורים, ועם כל זה אומר שהוא צריך לאכול לפי שאינו יכול לסבור הרעב מחמת החולי, מאכילים אותו, אף על פי שהחולה לא אומר שהוא יסתכן אם לא יאכל, שאין החולה נביא או בקיא לדעת אם יסתכן כשלא יאכל. ולכאורה משמע מדברי ר"ת שמאכילים אותו אפילו שאין זה ברור שיש חשש סכנה אם לא יאכל. אכן הרי ר"ת כתב בהמשך דבריו דאף על גב דהחולה אינו אומר שימות אם לא יאכל, מכל מקום כיון שהוא מבקש לאכול אפילו שהוא יודע שיום זה הוא שבת או יום הכיפורים, חיישינן שמא יתעלף

עליו חוליו, ויוכל להסתכן. אבל כל שברור שאין במניעת אותו דבר חשש סכנה, אף על פי שמכל מקום צריך הוא לו ורגילין לעשות לו, אין עושין אותו בשבת אלא על ידי גוי. - אבל אם יתחזקו איברי החולה על ידי עשיית דבר זה, אין למנוע זאת ממנו, אפילו שיש בעשייתו איסור של תורה, מכיון שהוא חולה שיש בו סכנה. וכמ"ש המשנ"ב (סימן שכ"ח ס"ק י"ד).

ברעת הרמב"ן בתורת האדם

כט) ויסוד הדין נתברר באר היטב בדבריו ב"ביאור הלכה" (שם סעיף ד', ד"ה כל כו'). ונפרט דבריו אחת לאחת. - פתח דבריו יאיר, דהרמב"ן בתורת האדם (שער המיחוש, ענין הסכנה) כתב שעושים לחולה שיש בו סכנה כל מה שרגילים לעשות לו בחול. וכמ"ש בשו"ע (סימן שכ"ח סעיף ד'). - וכתב ה"מגיד משנה" (פ"ב דשבת ה"ד) דמזה משמע דאף על פי שאין בו סכנה במניעת הדבר ההוא, מכל מקום מותר לעשות כן עבור חולה שיש בו סכנה.

בשיטת קמאי דפליגי ע"ד הרמב"ן

ל) והנה ה"ביאור הלכה" העיר דמוכח מהרבה ראשונים דפליגי על סברא זו. - חדא, דרש"י בשבת (קכ"ט) ד"ה דבר כו', כתב דחולה שאין בו סכנה הוא חולה שאם לא יעשו לו רפואה זו לא ימות. עכ"ל. ומשמע דחולה שיש בו סכנה פירושו דמסוכן הוא אצל התרופה, שאם לא יעשו לו הרפואה עלול למות. - וכבר הביא הב"י (בסימן שכ"ח ד"ה ומדברי כו') דמוכח מפרש"י הנ"ל דפליג על דברי הרב המגיד. - וכן פירש רש"י ביומא (פ"ד: ד"ה לא ספק כו', בהא דאיתא התם דספק נפשות דוחה את השבת ולא רק ספק שבת זו אלא אפילו ספק שבת אחרת, ופירש רש"י דהיינו אפילו שברור לנו שהיום לא ימות החולה אלא שיש ספק שאם לא יעשו לו היום שמא ימות לשבת הבאה. - וכיו"ב פירש רש"י שם בד"ה פקוח כו', ע"ש שכתב שמחללים שבת בכל דבר שצריך לו לנפש להעביר סכנת מות. וחזינן דדוקא כשיש חשש סכנה אם לא יעשו לו את הדבר מחללים שבת. - וכ"כ הר"ן על הרי"ף בשבת (נ"א ע"ב מדפי הרי"ף ד"ה דבר כו') כפרש"י.

שיצטרכו לשהות שעה מועטת, לא יחללו כדי לעשותה תיכף ומיד בלי שום שיהוי כלל, אם הוא בענין שאין חשש סכנה כלל בשהוי מועט זה, לפי שהשבת דחוויה היא אצל פיקוח נפש, ולא הותרה לגמרי, וכל שאפשר להצילו בלא חילול שבת אינה נדחית בשבילו". ע"ש]. ואף על פי כן, בסעיף ד' הביא דינו של המגיד משנה. ואפשר לומר דמהאי טעמא החמיר שם. ודעת המגן אברהם נראה לי כמו שכתבתי, דתלוי בפלוגתא הנ"ל, שהרי בס"ק ד' כתב: עיין מה שכתבתי סעיף ט"ז, ושם לא כתב כלום מזה, רק בס"ק י' סתר דעת העולת שבת (ס"ק ט"ז) שרצה לומר דהגהות מרדכי (שבת סימן תס"ג) סבירא ליה דחוויה, אם כן נראה דאם היה דחוויה היה זה כנגד מה שכתב (בס"ק ד') [והיינו, דהמגן אברהם (בסימן שכ"ח סק"ד), לאחר שהביא דינו של המגיד משנה, שכתב "עיין במה שכתבתי (בס"ק י'), כוונתו דדוקא על פי המבואר שם דנקטינן דשבת הותרה אצל חולה, אתי שפיר דינו של המגיד משנה, מה שאין כן לדעת העולת שבת דשבת דחוויה אצל חולה] ודו"ק". עכ"ל הצמח צדק.

סיום דברי ה"צמח צדק האחרון"

וסיום תשו' "צמח צדק האחרון" בנידון שאלתו: "וגם אפשר לצרף דעת האומרים הותרה כו', כי הגם שהרב ב"י נראה דס"ל דחוויה, אבל המגן אברהם (ס"ק ט') נראה דמספקא ליה על כל פנים [דמהא דמייתי המגן אברהם שני הטעמים, טעם הרא"ש וטעם הר"ן, אף על פי דלכאורה המחבר בשו"ע ס"ל כהר"ן הנ"ל, נראה דמספקא ליה אם שבת הותרה או דחוויה], ואפשר נוטה יותר להאומרים הותרה [דהמגן אברהם בתחילת דבריו כתב: "דשבת הותרה אצל פיקוח נפש", משמע דהכי ס"ל. וכיו"ב מוכח מדברי ה"מגן אברהם" (בסימן שכ"ח סק"י). והיינו דהמגן אברהם נקט כדעת רש"י דלא כה"מגיד משנה". עכ"ל ה"צמח צדק".

בהא דלא התירו לעשות מלאכות

לצורך חולה אלא דבר שיש

חשש סכנה במניעתו

כח) והנה נקטינן דאפילו במקום שצריך חילול שבת, אין מחללין על ידי ישראל אלא דבר שיש לחוש בו שאם לא יעשהו לו יכבד

ויסתכן, ולא תלוי כלל באמירתו, דהרבה פעמים החולה אינו יודע אם הוא מסוכן. - אלמא דאפילו לשיטת ר"ת, אין מאכילים אותו אלא רק משום ספק סכנה, ולא משום דטוב ויפה לו לאכול.

ברעת התוספות ישנים ביומא פ"ג ע"א

לג) והנה כתב ה"ביאור הלכה", דכן הוא דעת התוספות ישנים ביומא (פ"ג) ד"ה חולה כו'. ע"ש שכתבו שאין מאכילים לחולה אלא אם אמר הוא או בקיאים שצריך לאכול מחמת סכנה. - וכן כתבו התוס' בשבת (קכ"ט:) ד"ה דבר כו', שמאכילים אותו רק כשיש חשש שיסתכן ברעב. - וכן כתב המאירי בשבת (קכ"ט:) ד"ה יולדת כו', בזה"ל: "יולדת שמחללין, לא סוף דבר למה שהוא נעשה לרפואה, אלא אפילו במה שנעשה לישב את דעתה. ואף על פי שבפרק אחרון דיומא החמירו שלא להאכיל אלא על פי מומחה, מכל מקום בכאן מתוך פחדה יכולה להסתכן". עכ"ל. ומבואר מדבריו שהתירו לעשות כן לישב דעתה רק משום שיכולה להסתכן.

בראיית הביאור הלכה מתשו

הרשב"א ח"ג פי' רי"ד

לד) והנה יעוי"ש ב"ביאור הלכה" שהוכיח כיו"ב מתשו' הרשב"א (ח"ג סימן רי"ד) שכתב לגבי מי שיש לו קדחת פשוטה, שאין אנו דנים אותו כחולה שיש בו סכנה, לפי שהרופאים הבקיאים דנים את רוב החולים בזה לחיים. ואם נדון חולי זה כחולי שיש בו סכנה, יש לנו להאכיל את החולים בו ביום הכיפורים בלא אומדנא, דהא מי שהוא חולה מסוכן הרי הוא מסוכן לענין אכילה ותרופה וכדומה, וכמו שהתירו ביבמות (ק"ד.) להניק את התינוק מבהמה טמאה משום שסתם תינוק הוא מסוכן אצל חלב. - ודקדק ה"ביאור הלכה" מהרשב"א, דלא קשה לו אלא מטעם הראיה שהביא מיבמות (ק"ד.), דמהתם מוכח דכל מי שהוא חולה מסוכן הרי הוא מסוכן גם כן אצל אכילה. אבל אי לא מהאי טעמא לא קשה ליה דנאכילהו ביום הכיפורים. ובהכרח דזהו משום דלא מחללינן כי אם להעביר את הסכנה.

ראיית הביאור הלכה מדברי הרמב"ן

לראות ולסייע בעדה. - וז"ל הרמב"ן: "לא נצרכא אלא בסומא, מהו דתימא כיון דלא חזיא אסור, קמ"ל יתובי דעתה דחולה בעלמא מחללינן שבתא במילתא דמסתכנא בה". עכ"ל. ודקדק ה"ביאור הלכה" ממה שהוסיף הרמב"ן על דברי הגמ', שההיתר לעשות כן ליישב דעתה הוא בדבר שהיא מסתכנת בו, הרי מוכח דהדלקת הנר שהותרה כדי ליתובי דעתא דיולדת, אינה כי אם משום דקים להו לחכמים דמסתכנא בה. אבל לא הותר לעשות ליולדת או לשאר חולה שאין בו סכנה דבר שאין במניעתו סכנה.

ברעת המאירי בשבת ק"ט

ע"א, ובר"ן שם

לז) וכתב ה"ביאור הלכה" עוד הוכחות דלא כה"מגיד משנה". - ע"ש שהביא מהמאירי בשבת (קכ"ט.) ד"ה במסכת כו', ובר"ן על הרי"ף (מ' ע"א מדפי הרי"ף, ד"ה תנן כו') שהביאו ברייתא דיומא (פ"ד:) שמחממים מים עבור חולה בשבת כדי להשקותו או לרחוץ גופו, ואין אומרים נמתין לו שמא יבריא, אלא מחמין לו מיד, מפני שספק נפשות דוחה את השבת. וכתבו המאירי והר"ן דהא דאיתא בברייתא שאין אומרים נמתין לו שמא יבריא, היינו שאין אנו אומרים שלא נחמם לו מים עד שימאו הרופאים בודאי שאם נחמם לו יתרפא, אבל אם היה ספק להם אם יתרפא לא נחמם לו, קמ"ל שאין אומרים כן, אלא מחממים לו מיד אפילו אם אין ודאות שיתרפא מחמת זה. ע"ש. הרי להדיא דלא מיעטה הברייתא כי אם ספק רפואה. אבל היכא דאין ספק כלל שהחולה יתרפא על ידי זה כיון שאין רפואה בדבר זה, ולא מועיל למחלתו, אלא רק שטוב ויפה הוא לו בודאי שאין מחללין עבור זה שבת.

בדקדוק הסוגיא דשבת קכ"ט ע"א

לח) והנה הוסיף ה"ביאור הלכה", דהכי משמע לכאורה פשוטות הסוגיא דשבת (קכ"ט.). דקאמר התם רב יהודה בשם שמואל דעושין מדורה ליולדת בשבת, משום שהצינה מסוכנת לה, ואיתא התם דבתחילה סבור מינה דדוקא ליולדת עושין אבל לא לחולה. ועוד קסברי דדוקא בימות הגשמים מדליקים עבורה מדורה, ולא בימות החמה,

לה) והנה עוד הוכיח ה"ביאור הלכה", מדברי הרמב"ן בעצמו, שממנו דקדק ה"מגיד משנה" שאפילו שאין סכנה במניעת הדבר ההוא מכל מקום מותר לעשותו עבור חולה יש בו סכנה. דאין ראייה כל כך. - דהא דכתב: "עושין לו כל שרגילין לעשות לו בחול ממאכלים ורפואות", ביאר ה"ביאור הלכה" דאין כוונתו אפילו לדבר שאינו להעביר הסכנה, אלא כיון דמירי שיש מכה של חלל, ואין כאן בקי שיאמר להם איזה דברים צריכים לעשות כדי להוציאו מהסכנה, והם אינם יודעים מעצמם מה לעשות, לכן אמר שיעשו עבורו את כל הדברים שעושים בחול להעביר הסכנה לפי הבנתם, דמכיון שהם אינם בקיאים ואינם יכולים לדעת איזה מהדברים שעושים בחול הם לצורך הצלתו ואיזה דברים שעושים אין במניעתם סכנה, לכן התירו לעשות את כל הדברים שרגילים לעשות בחול אף שבתוכם יש דברים שבודאי אינם לצורך הצלתו. אבל אין הכי נמי דגם לפי הבנתם אינם רשאים לעשות לו דברים שאפילו בחול יודעים הם בעצמם שאינם להעביר הסכנה שיש לחולה. - ומש"כ הרמב"ן "מאכלים ורפואות", דמשמע שגם עבור אוכל מחללים שבת, אף על פי דלכאורה אוכל שרגילים ליתן לו בחול אינו דבר שיש סכנה במניעתו עבור חולה. צ"ל דהיינו מאכלים קלים שרגילים לתת לחולה שלא יתחלש, שגם מניעת דבר זה יהיה לפעמים סיבה לחזק חוליו, ויוכל לבוא לידי סכנה.

בביאור הרמב"ן לסוגיא

דשבת קכ"ח ע"א

לו) והנה ה"ביאור הלכה" הוסיף להוכיח כדבריו, דהרמב"ן ס"ל שאין להתיר אלא דבר שיש במניעתו חשש סכנה, ודלא כה"מגיד משנה". - מדברי הרמב"ן בתורת האדם (שם), שהביא ברייתא דשבת (קכ"ח:) שמותר להדליק נר עבור יולדת הצריכה לכך. ופרכינן בגמ' דדבר זה פשיטא שמחללים שבת עבורה. ותיצרו שהחידוש הוא שעושים כן עבור יולדת שהיא סומא, דאף על פי שהיא אינה רואה, מכל מקום מותר משום שהוא מיישב דעתה, שהיא יודעת שאם תצטרך איזה דבר חברתה תוכל

בדעת קמאי בהמגיד משנה

מא) אכן יעויין שם ב"ביאור הלכה" שהביא מכמה ראשונים דס"ל כדעת ה"מגיד משנה". - כדא, תשו' התשב"ץ (חלק א' סימן נ"ד) שכתב דאפילו הדלקה והבערה שהוא מלאכה גמורה וחייבים עליה סקילה וכתר עושין אותה בשביל חולה שיש בו סכנה, אף על פי שאין עיקר רפואתו בהדלקת הנר, אלא שצריכין אנו את הנר לצרכי רפואתו. והוכיח כדבריו מהא דתניא בשבת (קכ"ט), לענין יולדת, שאם היתה צריכה לנר חברתה מדליקה לה את הנר, ואפילו אם היתה היולדת סומא, ומשום שהוא מיישב את דעתה. הרי מוכח שאפילו משום ישוב דעתו של החולה מדליקין את הנר, ואפילו אינו צריך זאת לצורך רפואתו, אלא ליישוב דעתו בלבד, מדליקין את הנר. וכתב התשב"ץ שהוא הדין לשאר מלאכות שהחולה מתיישב דעתו בהם שעושין אותו בשבת. ומוכח דס"ל כה"מגיד משנה", שעושים עבורו אפילו מלאכות שאין במניעתם סכנה. [ויש לעיין בראייתו, דדלמא טעמו של התשב"ץ הוא מפני שיש בכך חשש סכנה עבורו, וכמו שהביא ה"ביאור הלכה" מהרמב"ן דטעם היתר הדלקת נר בשבת עבור יולדת אפילו שהיא סומא היינו משום דקים להו לחכמים שיישוב דעתה של יולדת הוא דבר שיש בו סכנה עבורה. וצ"ל דמדלא הזכיר התשב"ץ חשש סכנה אם לא ידליקו נר עבור יולדת, מוכח דההיתר הוא אפילו כשאין בזה חשש סכנה].

בראיית הביאור מהמאירי ביומא פ"ד ע"ב

מב) והנה עוד הוכיח ה"ביאור הלכה" מהמאירי ביומא (פ"ד):, בהא דאיתא בברייתא התם שמחממים מים עבור חולה בשבת כדי להשקותו או לרחוץ גופו כדי לחזק אבריו, וכתב דאף על פי שרחיצה זו של חיזוק איבריו אין בה צורך למהירות כל כך לעשותה בשבת דוקא, והוי ליה למימר שנמתין לה כדי שלא יתחלל בה שבת, הרי אנו עושים לו רחיצה זו בשבת משום דמכל מקום היא ממהרת בחיזוק איבריו ואין משהין לה שום דבר שיש בו תועלת כדי לגמור רפואת החולה. ע"ש. ומשמע דס"ל כה"מגיד משנה" שעושים

דאין מחללים שבת עבור חולה רק בדברים המועילים לסכנתו, ולא בשאר דברים, כדחזינן בקס"ד דגמ' דמדליקים מדורה בשבת רק עבור יולדת ולא עבור חולה. הרי דאף על גב דבדואי דמדורה טוב הוא לחולה אפילו הכי אין מחללים עבור זה שבת, לפי שאינו מסוכן לזה. עד דמסקינן בגמ' דגם לחולה יש חשש סכנה אם לא יעשו לו מדורה, ולכן מותר לעשותה עבורו. - ובפרט לפי דברי הרמב"ם (פ"ב דשבת ה"ד) דגם למסקנא אין מחללין שבת כדי לעשות מדורה לחולה, ורק לחיה שהקור מזיק לה עושים מדורה. הרי מבואר שאין עושים עבור חולה שיש בו סכנה אלא דברים שבמניעתם עלול להסתכן.

בדעת המגיד משנה

מג) אלא דה"מגיד משנה" (שם) כתב דמשמע דלחולה שיש בו סכנה עבדינן אפילו דבר שאינו נחוץ לפיקוח נפש, ומוקי לסוגיא הנ"ל דקמייירי בחולה שאין בו סכנה.

הערת הביאור לה"ב בהכרעת המגיד

אמנם העיר ה"ביאור הלכה", דאם כן לרוב הפוסקים דס"ל דמסקנת הגמרא דגם לחולה עושין לו מדורה, ופליגי על דברי הרמב"ם, דאם כן יתחדש לנו דחולה שאין בו סכנה עושין לו מדורה על ידי ישראל. וזה לא נשמע בשום פוסק שיקל בזה. - וב"ביאור הלכה" (בסימן ש"ל סעיף ו', ד"ה כל שלשים כו') כתב, שאין לומר דכוונת הגמ' שהדלקת המדורה היא על ידי גוי דוקא, מכיון דהגמ' הביאה ראייה מהקיד דם ונצטנן, והתם קמייירי אפילו על ידי ישראל. וכמ"ש במשנ"ב (סימן שכ"ח ס"ק ס"ב), וב"שער הציון" (שם ס"ק ל"ו). - וב"ביאור הלכה" (בסימן שכ"ח סעיף ד', ד"ה כל כו') הוסיף, שכן כתב בחידושי גאונים קדמונים על הרמב"ם המובאים בתחילת ספר מעשה רוקח שדעת הרמב"ם שאין עושין מדורה לחולה אפילו יש בו סכנה, והוא מספר הבתים (בית מנוחה, שערי מלאכות האסורות שער ג' אות ט"ז) ע"ש. וכמ"ב בשלטי גבורים" בשבת (נ"ב ע"א מדפי הרי"ף, אות א') דלשיטת הרמב"ם אין עושים מדורה אפילו לחולה שיש בו סכנה. - וב"ביאור הלכה" (בסימן ש"ל סעיף ו', ד"ה כל שלשים כו') הוסיף דגם מפשטות לשון הרמב"ם משמע דמייירי בחולה שיש בו סכנה.

שאפילו אם חשה צינה אין לה סכנה בכך. אולם הגמ' דחי, משום דאמר רב חייא בשם שמואל דאדם שהקיד דם ונצטנן עושים לו מדורה בשבת אף בימות החמה. [אמנם באמת דבדברי רב חייא בר שמואל לא מפורש דקמייירי בגוונא שעושים לו המדורה בשבת. ובמהרש"א (ב"ח ד"ה ולא שנא כו'), כתב דלגירסא דילן נראה דרב חייא בשם שמואל לא אתיא לדחות הא דקסברי בקס"ד, ולא קמייירי בשבת. ולפי זה אין עושים לחולה מדורה בשבת, וגם ליולדת אין עושים מדורה אלא בימות הגשמים]. - והנה בהא דמיייתנן ראייה מדברי רבי חייא בשם שמואל שעושים מדורה, כתבו קמאי דהיינו גם בימות החמה וגם עבור שאר חולה, דמכיון שהותר הדבר לצורך מי שהקיד דם שאינו מסוכן כל כך כ"ש שהותר לצורך שאר חולה. אולם שיטת הרמב"ם (פ"ב משבת ה"ד) שאין מחללים שבת להדליק מדורה אלא בעבור יולדת ומקיד דם שנצטנן, ואפילו בימות החמה, אבל לא עבור שאר חולים. והר"ן בשבת (נ"ב ע"א ד"ה ואסיקנא כו') וה"מגיד משנה" (שם) ביארו שיטת הרמב"ם, דמפרש דהראיה מהקזת דם היתה רק לענין שעושים מדורה ליולדת גם בימות החמה, דהיולדת היא כמו שהקידה דם, דודאי שפעם דם הרבה ומחמת כן הצינה קשה לה, אבל אין ראייה ממה שעושים מדורה למקיד דם כלפי שאר חולה דהצינה אחר הקזת דם קשה למקיד דם יותר משאר חולה, ודוקא עבורו עושים, ולא לחולה אחר.

בשיטת הראב"ד

לט) והנה בסוגיא הנ"ל לא מבואר האם מייירי בחולה שיש בו סכנה, או לא. והראב"ד (פ"ב דשבת ה"ד) נקט בדעת הרמב"ם דקמייירי בחולה שאין בו סכנה, דאין עושים מדורה עבורו. - אך ה"מגיד משנה" כתב, דהיה בדעתו לפרש שאין מדליקים מדורה בשבת עבור חולה לשיטת הרמב"ם אפילו בחולה שיש בו סכנה, מפני דבצינה עצמה אין סכנה עבורו ויכול להתחמם בבגדים. - אך סיים ה"מגיד משנה", שהוא מבטל דעתו מפני דעת הראב"ד, דמשמע שאם יש סכנה מחללים עבורו שבת לכל צרכיו אפילו אם אין במניעת הדבר שעושים לו סכנה. - והנה אם מייירי בגמ' בחולה שיש בו סכנה, מוכח

עבורו אפילו מלאכות שאין במניעתם סכנה. - רק דהקשה ה"ביאור הלכה", דהלא שיטת המאירי דאין להתיר לצורך יישוב דעתה במקום שאין סכנה. - ולכן צידד ה"ביאור הלכה" דיתכן שאין הכרח מהמאירי דס"ל כה"מגיד משנה", אלא דחזוק איבריו גם כן פעמים שמוציאים אותו מחזקת סכנה.

בדברי ה"אור זרוע"

מג והנה סיים ה"ביאור הלכה", דבאור זרוע (ח"ב סימן ק"ח, בהלכות יולדת) הביא פלוגתא בזה. - דרבינו גרשום התיר לילדת שילדה שבעה ימים לפני הפסח להחם לה חמין בליל פסח כדי לרחוץ גופה, מפני שמחללים שבת על יולדת משלשה ימים ועד שבעה ימים אחר הלידה, אלא אם אמרה שאינה צריכה, וכדקיי"ל (בסימן ש"ל סעיף ד'). - והרב רבי אליעזר אוסר, ואמר דסברת הלכה זו אינה ברחיצה, מפני דלא הותר לחלל שבת אלא בדברים שיש בהם פיקוח נפש, ורחיצה עצמה אינה פיקוח נפש וגם אינה מסייעת לשאר דברים שיש בהם עסק פיקוח נפש. ודוקא לענין הדלקת נר וכיו"ב שהם דברים הנצרכים לילדת כדי שיוכלו להתעסק בפיקוח נפש, הותר לחלל עליו שבת. ע"ש. - ודקדק ה"ביאור הלכה" דסברת רבינו משולם כדעת ה"מגיד משנה" שעושים עבור חולה שיש בו סכנה אפילו מלאכות שאין במניעתם סכנה. - אלא דדחה ב"ביאור הלכה", דאין ראייה, דאפשר דס"ל דגם ברחיצה איכא נמי פיקוח נפש.

בגדר צורך חולה שאינו צורך חולי

מד והנה ה"מגיד משנה" (פ"ב משבת הלכה י"ד) כתב: "שאם הוא שיש בו סכנה, הא משמע דלכל צרכיו מחללין, ואף על פי שאין במניעת דבר שעושים לו סכנה". עכ"ל.

ביאור דברי ה"מגיד משנה"

והנה בפשוטו משמע דלא התיר ה"מגיד משנה" אלא דבר שהוא צורך החולי, אבל אם אינו צורך החולי אף שהוא צורך החולה לא התיר. - שהרי ה"מגיד משנה" מפרש דברי הרמב"ם (פ"ב משבת הלכה ב') שכתב: "כללו של דבר שבת לגבי חולה שיש בו סכנה הרי הוא כחול לכל הדברים שהוא צריך להן". עכ"ל.

והיינו לענין דברים שהוא צריך להם לחליו, שזה מותר אפילו שאין במניעתם סכנה, אבל דבר שאינו צורך חוליו אפילו שהוא צרכו, אין היתר. - דהלא הרמב"ם שם כתב בתחילת דבריו: "אמזוהו ביום השבת שהוא צריך לכך וכך שמונה ימים אין אומרים נמתין עד הערב כדי שלא לחלל עליו שתי שבתות, אלא מתחילין מהיום שהוא שבת ומחללין עליו אפילו מאה שבתות כל זמן שהוא צריך ויש בו סכנה או ספק סכנה מחללין. ומדליקין לו את הנר ומכבין מלפניו את הנר ושוחטין לו ואפין ומבשלין ומחמין לו חמין בין להשקותו בין לרחיצת גופו. כללו של דבר, שבת לגבי חולה שיש בו סכנה הרי הוא כחול לכל הדברים שהוא צריך להן". עכ"ל.

בדקדוק דברי הרמב"ם כהמגיד משנה

והנה מדברי הרמב"ם הנ"ל שכתב: "הרי הוא כחול לכל הדברים שהוא צריך להן". עכ"ל. דקדק ה"מגיד משנה" (פ"ב משבת הלכה י"ד) דמותר אפילו בדברים שאין במניעתם סכנה. - וכמו שביאר בחידושי מרן רי"ז הלוי (פ"ב משביתת עשור הל"ח) בזה"ל: "דהנה (בפ"ב מהל' שבת הל"א) כתב הרמב"ם וז"ל חולה שיש בו סכנה עושים לו כל צרכיו בשבת וכו' כללו של דבר שבת לגבי חולה שיש בו סכנה הרי הוא כחול לכל הדברים שהוא צריך להם עכ"ל, ויעוי"ש במגיד משנה בהלכה י"ד שם שדקדק מדברי הרמב"ם דכל שהוא חולה שיש בו סכנה הרי השבת נדחית לו לכל צרכיו אף אם אין במניעת אותו דבר סכנה, וכמו שכתב הרי הוא כחול לכל הדברים שהחולה צריך להם, דמשמע דאפילו אין במניעת דבר זה סכנה, עיי"ש בדברי המגיד משנה כו'. כל זה הוא לדעת הרמב"ם שסובר דחולה שיש בו סכנה מחללין עליו שבת לכל צרכיו, אף שאין במניעת אותו דבר סכנה כו'". עכ"ל מרן רי"ז הלוי. - ויתפרש היטב להלן (אות מ"ז).

בביאור המשנה ב דעת המגיד משנה

מה והנה המשנ"ב ב"ביאור הלכה" (סימן שכ"ח סעיף ד', בד"ה כל כו') כתב דלדעת ה"מגיד משנה" מותר לעשות כל דבר שטוב ויפה לו, היינו דבר שטוב ויפה לחליו. - והראיה דלשון זה מתפרש דוקא לדבר שהוא לצורך החולי, ולא לצורך החולה, שהרי לשון זה מקורו

מהרמב"ן בתורת האדם שכתב שבמכה של חלל "עושים לו כל שרגילים לעשות לו בחול ממאכלים ורפואות שהן יפין לחולה". עכ"ל. - וכבר ציין ה"מגן אברהם" (בסימן שכ"ח סק"ד) דהלשון "כל שרגילים לעשות לו בחול", משמע כדעת ה"מגיד משנה". ונתפרש בענף א'. - אולם ה"ביאור הלכה" הנ"ל כתב לדחות שכוונתו למאכלים שרגילים ליתן לחולה שלא יתחלש שזה לפעמים סיבה שיכבד עליו החולי ויבוא לידי סכנה. וחזינן דמפרש הלשון "שהן יפין לחולה", דקאי על דבר שמונע סכנת חליו. ואם כן גם אם נפרש כן, זהו רק דבר שהוא יפה לחליו. ונתפרש בענף ב'. [וב"ביאור הלכה" הנ"ל כשהביא דברי ה"מגיד משנה" כתב דה"מגיד משנה" יליף הכי מדברי הרמב"ן. ונראה דכוונתו דה"מגן אברהם" שם סק"ד) יליף כן, אך ה"מגיד משנה" לא יליף הכי. ולכן כתב ה"ביאור הלכה" בהמשך דבריו לדחות שהרמב"ן לא ס"ל הכי].

בתשו' התשב"ץ ח"א סי' נ"ד דקדק הביאור"ל דעתו כהמגיד משנה

מו והנה כיו"ב יש ללמוד ממה שהביא ה"ביאור הלכה" הנ"ל ראייה מתשו' התשב"ץ (הל' א' סימן נ"ד) שדעתו כה"מגיד משנה", ונתבאר לעיל (ענף ב' אות מ"א). והיינו ממה שכתב התשב"ץ בזה"ל: "ואפילו הדלקה והבערה שהוא מלאכה גמורה עושים אותה בשביל חולה שיש בו סכנה, אף על פי שאין עיקר רפואתו בהדלקת הנר, אלא שצרכין אנו לצרכי רפואתו, והכי תניא בפרק מפנין (שבת קכ"ט). אם היתה צריכה לנר כו', מכאן נראה שאפילו משום יישוב דעתו של חולה, אפילו אינו צריך לרפואתו אלא יישוב דעתו בלבד, והוא הדין שאר מלאכות שהחולה מתיישב דעתו בהם שעושים אותן בשבת". עכ"ל. - וה"ביאור הלכה" כתב: "ומשמע לכאורה דס"ל כהמגיד משנה", והיינו משום דפעמים יישוב דעתו מונע ממנו שלא יתסכן, ובכהאי גוונא מותר לכו"ע, וכמו כתב ה"ביאור הלכה" (סימן רע"ח סעיף א', בד"ה לכבות כו'). - וחזינן דהיכא דיישוב דעתו מועיל שיתחזק מחליו או שמונע שלא יחלש ויתגבר חליו, הרי זה בכלל ההיתר.

בחידושי מרן רי"ז הלוי

מז) והנה כיו"ב מתבאר בדברי חידושי מרן רי"ז הלוי (פ"ב משביתת עשור ה"ח) שפירש את דעת הרמב"ם שם על פי דעת ה"מגיד משנה", דכל שהוא חולה שיש בו סכנה אין צריכין לדון אם יסתכן במניעת האכילה ביום הכיפורים, אלא רק אם צריך הוא להאכילה, דאז נחשבת אצלו ככל צרכי חולה שיום הכפורים נדחה מפניו כמו השבת. וחזינן כמו שנתבאר, דאם יש לו צורך להאכילה, הרי הוא צורך לרפאותו ממחלתו, דבזה מתחזק ומתרפא.

בביאור דברי הרמב"ם פ"ב משביתת עשור ה"ח

דיעווי"ש ברמב"ם (פ"ב משביתת עשור ה"ח) שכתב: "חולה שיש בו סכנה ששאל לאכול ביום הכפורים כו' מאכילין אותו על פי עצמו עד שיאמר די". עכ"ל. ומשמע דכל דין זה שמאכילין אותו על פי עצמו הוא דוקא כשידוע לנו בלא דבריו שהוא חולה שיש בו סכנה. אבל אם עדיין אין בו סכנה רק שהחולה אומר שמניעת האכילה תביאנהו לידי סכנה, בזה לא נאמר הדין דמאכילין אותו על פי עצמו. - והקשה בחידושי מרן רי"ז הלוי, דביומא (פ"ב.) שנינו דחולה מאכילין אותו על פי עצמו עד שיאמר די, ובסוגיא התם אמרינן הטעם משום דלב יודע מרת נפשו, ונאמן גם לגבי רופאים. ע"ש. והקשה דהא לפי טעם זה אין צורך שיהיה כבר חולה שיש בו סכנה. ועוד, דהמשנה כללה לדין זה דמאכילין אותו על פי עצמו, בהדי הך דמאכילין אות על פי בקיאי, והתם הרי בכל גווני מאכילין אותו כל שהרופאים אומרים שיש סכנה בדבר אם לא יאכל, אפילו אם עדיין אינו חולה שיש בו סכנה. - וכתב מרן רי"ז הלוי: "ואשר יראה בשיטת הרמב"ם בזה, דהנה בפ"ב מהל' שבת הל"א כתב הרמב"ם וז"ל חולה שיש בו סכנה עושין לו כל צרכיו בשבת כו', כללו של דבר שבת לגבי חולה שיש בו סכנה הרי הוא כחול כלל הדברים שהוא צריך להם עכ"ל, ויעווי"ש במגיד משנה בהל' י"ד שם שדקדק מדברי הרמב"ם דכל שהוא חולה שיש בו סכנה הרי השבת נדחית לו לכל צרכיו אף אם אין במניעת אותו דבר סכנה, וכמו שכתב הרי הוא כחול לכל הדברים שהחולה צריך להם,

שאינן בו עדיין סכנה רק שאנו דנין שלא יבוא לידי סכנה על ידי מניעת האכילה, ובזה צריך דוקא דעת בקיאיין אם יוכל לבוא לידי סכנה על ידי זה או לא וכמו שנתבאר. - אולם כל זה הוא לדעת הרמב"ם שסובר דחולה שיש בו סכנה מחללין עליו שבת לכל צרכיו, אף שאין במניעת אותו דבר סכנה. אבל יעווי"ש בב"י או"ח סימן שכ"ח ובתשובות הרדב"ז סימן ר' שהביאו שיטת הסוברים דאין מחללין שבת על חולה שיש בו סכנה, רק באופן שיש סכנה במניעת דבר זה עצמו, אם לא יעשו לו עיי"ש בדבריהם, ולפי שיטה זו בעל כרחך מוכרח דהא דמאכילין אותו על פי עצמו הוא משום דסמכינן על דבריו של חולה גם לענין הסכנה כו'. - שו"ר דדין זה מפורש בשו"ע או"ח סימן שכ"ח סעיף ה' והוא מדברי הרמב"ן בתורת האדם לענין שבת, דגם לענין הסכנה מהניא דעתו של חולה, וגם במכה של חלל שאינו עדיין בחזקת חולה שיש בו סכנה גם כן אם החולה אומר שצריך מפני הסכנה מחללין עליו את השבת. אולם לישנא דהרמב"ם לא משמע הכי, וצ"ע אם הרמב"ם פליג בזה על הרמב"ן, או דלאו דוקא נקט חולה שיש בו סכנה, וצ"ע בזה. עכ"ד.

הוראת הגר"ח מבריסק

ויעווי"ש בחידושי מרן רי"ז הלוי, שכתב: "והנה אאמו"ר הגאון זצ"ל היה מורה ובא בכל חולה שיש בו סכנה כגון מכה של חלל וכדומה שיאכילו אותו ביום הכפורים כל צרכו ולא פחות מכשיעור, ואמר הטעם דכיון שהוא כבר חולה שיש בו סכנה הרי יום הכפורים נדחה לו לכל המועיל יותר לרפואתו שבכלל זה גם חיזוק גופו, וכיון דשיעור שלם יותר טוב להחולה ממילא זה גם חיזוק גופו, וכיון דשיעור שלם יותר טוב להחולה ממילא דגם זה בכלל פיקוח נפש שדוחה יום הכפורים. ודברי השו"ע דמאכילין אותו פחות פחות מכשיעור קיימי רק על חולה שעדיין אין בו סכנה רק שהרופא אומר שאם לא יאכילו אותו ביום הכפורים יכבד עליו החולי, ויסתכן כלשון השו"ע בתחילת הסימן שם, דנמצא דכל הסכנה היא רק מחמת מניעת האכילה בלבד, ובזה כיון דאפשר למנוע סכנה זו גם על ידי פחות מכשיעור אסור להאכילו שיעור שלם, אבל בחולה שכבר יש בו סכנה כל

דמשמע דאפילו אין במניעת דבר זה סכנה. עיי"ש בדברי המגיד משנה. ולפי זה ביום הכפורים אם רק החולה עצמו יש בו סכנה, אין אנו צריכין לדון כלל אם יסתכן במניעת האכילה אם לא, רק כל שיש צורך להחולה בהאכילה, והיא מכלל צרכי החולה, הרי היום הכפורים נדחה ומאכילין אותו, כמו בשבת דמחללין לכל צרכיו לדעת הרמב"ם. ולפי זה נראה לומר דס"ל להרמב"ם דהא דמבואר בסוגיא דיומא דלב יודע מרת נפשו, ודעת חולה כדעת רופא בזה, בין אם החולה אומר צריך אני, בין אם הוא אומר איני צריך, כמבואר בסוגיא שם דגם באומר איני צריך מצרפין לדעתו עם רופאים שאומרים כדבריו למיהוי רוב דעות לגבי רופאים אחרים עיי"ש, הרי דדעת חולה כדעת רופא להכריע אם צריך אם לא, מכל מקום כל זה הוא לענין עיקר צורך האכילה, אם צריך הוא לאכילה זו, אם לא, ועל זה הוא דנאמר הך דלב יודע מרת נפשו, דהוא יודע אם צריך הוא לאכול אם לא, אבל לענין הסכנה, אם יסתכן אם לא, בזה דעת חולה לא מכרעא מידי, כקושיית ר"ת דאטו חולים נביאים הם או בקיאים הם, אלא דבאמת הרי אין אנו צריכין הכא לדעתו של חולה כלל לענין הסכנה אם יסתכן אם לא, דכיון דעל כל פנים הוא חולה שיש בו סכנה, הרי היום הכפורים נדחה לו לכל צרכיו, ואין אנו צריכין לדון כלל אם יש במניעת אכילתו משום סכנה אם לא, ואנו דנין רק אם צריך הוא להאכילה, והיא נחשבת אצלו מכלל צרכי החולה, או אין לו צורך כלל באכילה זו. ולענין עיקר צורך האכילה, הרי דעתו של החולה מכרעת, דעל זה הוא דנאמר הך דלב יודע מרת נפשו, ומשום הכי שפיר מאכילין אותו על פי עצמו, אולם כל זה הוא אם כבר יודע הוא לנו לחולה שיש בו סכנה, שכבר השבת והיום הכפורים נדחין לו לכל צרכיו, אבל אם עדיין אין בו סכנה, רק שאנו דנין שמניעת האכילה תביאנהו לידי סכנה, בזה דעת חולה לא מהניא מידי דלענין הסכנה אם יסתכן או לא יסתכן, לא נאמר הך דלב יודע מרת נפשו כמו שנתבאר, רק צריך בקיאיין דוקא, וזהו שכתב הרמב"ם חולה שיש בו סכנה ששאל לאכול ביום הכפורים וכו' דכל דין זה הוא דוקא בחולה שיש בו כבר סכנה, שדינו שהיום הכפורים נדחה לו לכל צרכיו, ולא בחולה

תשובה, דבר זה מחלוקת בין הפוסקים, ואני מן המקילין, מדקאמרינן דחוויה היא שבת אצל סכנת נפשות. ואם כן יהיה מותר לעשות לו אפילו דברים שאין בהם צורך. הא ליתא ודאי, דאין כאן צד סכנת נפשות [ופשוט דאסור]. אבל בדברים שיש בהם קצת צורך, יבוא לדברים שיש בהם צורך הרבה, והדבר ידוע דאפילו ספק ספיקא דוחה את השבת. עכ"ד. ויעוי' בתשו' "אבני נזר" (או"ח סימן תנ"ג סק"ה) שביאר דבריו: "דכל מה שחסר לו חשיב סכנה, כי יצטרף חסרון זה אל הסכנה שיש לו בלאו הכי ויתסכן יותר". עכ"ד.

בגדר ההיתר לחלל שבת במחלת הצפידנא

אמנם יש לחלק, דשאני מחלת הצפידנא בחניכיים דאינה רק גורמת למחלה האחרת שתפגע בבני המעיים בעתיד, אלא שהמחלה בפה והמחלה בבני מעיים אחת היא, ומתחלת בפה ומסתיימת בבני מעיים, נמצא שכעת כבר עומדת לפנינו התחלת המחלה בבני המעיים.

בתשו' "אגרות משה" ח"ג או"ח ס' צ"א

(נא) ובתשו' "אגרות משה" (או"ח ח"ג סימן צ"א) כתב, דחולה שאין בו סכנה, שעלול לבוא ממחלה זו למחלה אחרת שיש בה סכנה, מותר לו לבלוע ביום כפור כדור של תרופה עם מים אם אינו יכול לבלוע הכדור בלי המים, כיון שאם לא יתרפא ממחלה זו, אפשר שיסתכן במחלה האחרת, לכן נחשבת מחלה זו למחלה מסוכנת.

דברי הא"גרות משה"

דיעווי"ש ב"אגרות משה" שכתב: "לע"ד מאחר שמחלה זו שיש לו היא גורמת שיחלה בעוד מחלה מסוכנת, יש להחשיב גם מחלה זו למסוכנת, אף שאם נדע שלא יחלה יותר אין במחלה זו סכנה כיון שאם לא יתרפא ממחלה זו אפשר שיסתכן במחלה אחרת, הרי ממילא הוא מחלה זו סכנה להחולה בזה. - וגם יש ראייה לזה מעבודה זרה (דף כ"ח) דרצה למיפשט דככי ושיני נמי כמכה של חלל דמי מצפידנא דמחללין עליה שבתא, ומתפרץ רנב"י שאני צפידנא הואיל ומתחיל בפה וגומר בבני מעיים, הרי משמע דעצם המחלה היא בככי ובשיני כדפרש"י התם, וגם הרפואות שנאמרו שם הם רק להשיניים והחניכיים, אבל אם לא ירפאו מחלה זו בשיניים ובחניכיים יבא למחלה בבני מעיים, ובשביל זה מותר לחלל שבת ולרפאות החולי שבשיניים ובחניכיים, אף למאי דדחה דבככי לא נחשב מכה של חלל. - וגם ברור שאף בריא ממש אם צריך לשמש חולה שמחלתו מתדבקת

מה שמועיל יותר להחולה לקירוב רפואתו ולחיזוקו להסיר ולמעט סכנת מחלתו הכל בכלל סכנה, ופיקוח נפש דוחה שבת ויום הכפורים, ואין אנו צריכין לדון כלל אם מניעת האכילה תזיקהו ותביאהו לידי יותר סכנה. עכ"ד. ונראה שהדברים מפורשים כן בספר החינוך מצוה ש"ג כו". עכ"ד מרן רי"ז הלוי.

בהוראת הגר"ח מוואלאזין

ויעוי' בספר "העמק שאלה" להנצי"ב (שאלתא קס"ז אות י"ז) שכיו"ב כתב הגר"ד טעביל בעל "הנחלת דוד" בשם הגר"ח מוואלאזין דנקט גם כן הכי, אבל מטעמא אחרינא.

בחימום כוס חמין כשלא מועיל לחוליו או לחזיקו איבריו

(מח) והנה חולה שיש בו סכנה, שרוצה כוס חמין, ואין זה מועיל לחוליו או לחזיקו איבריו, אין היתר לחלל שבת, אף על פי שמפני חוליו הוא מרגיש צורך יותר. אלא אם כן קר לו, וצריך לחמין דמועיל לרפואתו. - וכמו כן חולה שיש בו סכנה, שיש לו גם כאב או חולי אחר שאין בו סכנה, כגון שיש לו שבר ביד, וזה לא גורם לו שיחלש יותר, אין היתר לחלל שבת לרפאות את היד, מאחר שאין רפואת היד מועיל לחוליו שיש בו סכנה. ואפילו אם החולי שיש בו סכנה גרם לו את השבר ביד, מכל מקום מכיון שרפואת היד לא מועיל לחוליו שיש בו סכנה, אין להתיר לחלל שבת לרפאות את שבר היד.

בתשו' הרדב"ז בהיתר עשיית מלאכה בשבת לצורך חולה אם יצטרף חסרון מה שצריך קצת שיבוא אחר"כ לסכנה

אולם לפי מה שכתוב בתשו' הרדב"ז (ה"ד סימן ק"ל), שציינו ה"מגן אברהם" (סימן שכ"ח סק"ד), בביאור ההיתר לחלל לכל צרכיו של חולה שיש בו סכנה, דהוא משום שאם לא יעשה את מה שצריך קצת, יבוא אחר כך לדברים שיש בהם צורך הרבה, שיצטרף חסרון זה אל הסכנה שיש לו בלאו הכי ויסתכן יותר, ולכן אפילו דאין זה ספק סכנה דפיקוח נפש, מכל מקום יש בכך ספק ספיקא של סכנה, ומותר לחלל שבת. - דהלא הרדב"ז כתב שם: "שאלה" אם מותר לעשות לחולה שיש בו סכנה בשבת דברים שאין בהם צורך כל כך.

נתקף בשבת בכאב וידוע שהכאב יחמיר ויפול למשכב, מותר לו עכשיו בשבת ליטול תרופה. וזהו דוקא כשהמחלה כבר התחילה

(מט) והנה אדם שנתקף בשבת בכאב של תחילת מחלה, וידוע לו שהכאב ילך ויחמיר ולאחר זמן יפול למשכב, מותר לו כעת בשבת לקחת תרופה, ואינו חייב להמתין עד שיפול למשכב ואז יטול את התרופה. וכמו שפסק ה"אגלי טל" (מלאכת טוחן, סעיף כ"ג, ס"ק נ"ב).

בתשו' הרדב"ז ח"ג סי' תקע"ו

אמנם כשעדיין אין התחלה למחלה, ואין אנו בקיאים בעתידות, בזה לא יטול את התרופה, וכמו שכתב בתשו' הרדב"ז (חלק ג' סימן תקע"ו) בנידון יהודי הנתפס בבית האסורים בשבת ואין לו מה יאכל, שאסור לומר לגוי להביא לו מאכל כדי שלא יתענה כל היום, משום דאין להתיר שבות שלא יחלה, מכיון שהחולי עדיין לא בא. והמהרש"ם בספרו "דעת תורה" (סימן שכ"ח סעיף י"ז) הביא תשו' הרדב"ז הנ"ל. - אכן הרדב"ז קמירי כשעדיין אין התחלה למחלה, ואין אנו בקיאים בעתידות, מה שאין כן כשהמחלה כבר החלה ולבסוף תפיל אותו למשכב.

בסוגיא דע"ז כ"ח ע"א

(נ) ויסוד לחילוק הנ"ל, לכאורה יש ללמוד מסוגיא דעבודה זרה (כ"ח), דמיתנין להוכיח דמכה בחניכיים נחשבת למכה של חלל, ממחלת צפידנא שמחללים עליה את השבת. ודחינו, שאמנם הצפידנא מתחילה בפה אולם גומרת

וכדי שלא יחלה צריכים לעשות לו רפואה שיש בה חלול שבת נמי מותר, כיון דבלא זה אפשר שיחלה במחלה המסוכנת. וידוע שהגאון רבי ישראל סלנטר ז"ל צוה בשעה שהיה מחלת הכולירע המתפשטת, לאכול ביום כפור כל בני העיר משום שרעבים יותר עלול להתדבק בהם, אף שהיו בריאים, כדי שלא יחלו". עכ"ד.

בחילוק מסוגיא דע"ז כ"ח ע"א

נב הן אמנם שנתבאר דלכאורה יש לחלק, דשאני מחלת הצפידנא בחניכיים, דאינה רק גורמת למחלה האחרת שתפגע בבני המעיים בעתיד, אלא שהמחלה בפה והמחלה בבני מעיים אחת היא, ומתחלת בפה ומסתיימת בבני מעיים, נמצא שעכשיו כבר עומדת לפנינו התחלת המחלה בבני מעיים. - אכן עיקר דברי ה"אגרות משה" פשוטים בטעמם.

מבאר דכשאין המחלה המסוכנת

לפנינו אין לחלל השבת

נג והנה דברי ה"אגרות משה" הוא בגוונא שיש כבר התחלה למחלה המסוכנת, ומחלה זו עלולה להחריף ולסכנו, דבכהאי גוונא חשיבא המחלה כבר עכשיו למסוכנת, וכמו שכתב המשנ"ב ב"ביאור הלכה" (סימן תרי"ח סעיף א' בד"ה חולה כו). מה שאין כן כשאין המחלה המסוכנת לפנינו עכשיו, דאין לחלל שבת. - וכמו שמבואר בשו"ת "בנין ציון" (סימן קל"ז) בזה"ל: "כשעתה אין פיקוח נפש, רק שיש לחוש לסכנה הבאה, בזה אזלינן אחר הרוב. שאם לא כן איך מותר לירד לים ולצאת למדבר שהם סכנה ולעבור על ונשמרתם לנפשותיכם. אלא שבאותה שעה שהולך עדיין אין סכנה. וכן יש להוכיח מנחש [הכרוך על עקבו אל יפסיק מתפילתו, משום שרוב פעמים אינו נושך] שכתב הרמב"ם [בפירוש המשניות פרק ה' דברכות משנה א'] שרוב פעמים אינו נושך, הרי הדולכים אחר הרוב, דכיון שעכשיו אין בו סכנה אין חוששים לעתיד". עכ"ד. - וכיו"ב כתב החזו"א (אהלות סימן כ"ב ס"ק ל"ב) בזה"ל: "לא מקרי ספק פיקוח נפש בדברים העתידיים, שבהווה אין להם כל זכר. ובאמת שאין אנו בקיאים בעתידות, ופעמים שמה שחשבנום להצלה, מתהפך

לרועץ, והלכך אין דנים בשביל עתידות רחוקות כו". עכ"ד.

כשמכירים שהחולי לא יתגבר

אם נמתין עד מוצאי שבת

נד הנה בשו"ע (סימן שכ"ח סעיף ד') כתב, דכשיודעים ומכירים באותו חולי שממתין ואינו צריך חילול שבת, אסור לחלל עליו שבת, אף על פי שהוא מכה של חלל. והמשנ"ב (ס"ק ט"ז) ביאר מה שכתב השו"ע "יודעים ומכירים באותו חולי שממתין", בזה"ל: "רצה לומר שמכירים בבירור שלא יתגבר החולי יותר על ידי שנמתין עד הלילה במוצאי שבת". - ויעוי' גם כן בספר "בית מאיר" (סימן שכ"ח סעיף י"א) שכתב, דיש למהר ולחלל שבת, כדי שיצא מהר יותר מן הסכנה.

ברזין כל דבר שאין בו סכנה עכשיו

אע"פ שיוכל לבוא לסכנה בעתיד

והנה בשו"ע (סימן שכ"ח סעיף ה') כתב: "מכה שאינה של חלל נשאלים בבקי ובחולה, ואין מחללים עליו שבת עד שיאמר אחד מהם שהוא צריך לחילול, או שיעשה אצל אחד מהם ספק נפשות". והרמ"א הוסיף: "ועיין לקמן סימן תרי"ח". - והנה ה"מגן אברהם" (שם סק"ד) כתב: "דלא כעולת שבת שהביא דברי רבינו ירוחם". עכ"ד. וביאר ה"מחצית השקל", דרבינו ירוחם כתב דכל דבר שאין בו סכנה עתה אף על פי שיוכל לבא לידי סכנה בעתיד אין מחללים עליו אלא שבות דרבנן. ולקמן (בסימן תרי"ח סעיף א') מבואר דלא קיי"ל כוותיה, דקיי"ל התם דחולה שצריך לאכול אם יש שם רופא שאמר אם לא יאכילהו אפשר שיכבד עליו החולי ויסתכן מאכילין אותו על פיו. ומבואר שאין צריך להמתין עד שיסתכן, אלא מאכילין אותו מיד.

דבר שממעט הסכנה או

מונע שלא יסתכן יותר

ומעתה שמעינן דמותר לעשות לחולה דבר שאם על ידי שיאכל לא יחלש יותר, שהחולשה היא סיבה שיגבר החולי ויתגבר הסכנה, וכמו שכתב ה"ביאור הלכה" (בסימן שכ"ח סעיף ד' בד"ה כל כו') לדחות שאין ראייה מלשון הרמב"ן דס"ל כה"מגיד משנה" דאפילו שאין סכנה במניעת הדבר ההוא מכל מקום מותר לעשותו עבור חולה

שיש בו סכנה. - וז"ל ה"ביאור הלכה" שם: "גם מדברי הרמב"ן בעצמו אין ראייה כל כך, דהא דכתב עושין לו כל שרגילין לעשות לו בחול ממאכלים ורפואות, מסתברא שאין כונתו אפילו לדבר שאינו להעביר הסכנה, אלא כיון דמיירי שאין כאן בקי ואינם יודעין מה לעשות, להכי אמר שיעשו כל הדברים שעושין בחול להעביר הסכנה לפי הבנתם, אבל אין הכי נמי דגם לפי הבנתם אינם רשאים לעשות לו דברים שאפילו בחול יודעין הם בעצמם שאינה להעביר הסכנה, ומה שכתב [הרמב"ן] ממאכלים ורפואות [שמזה משמע שגם עבור אוכל מחללים שבת, אף על פי דלכאורה אוכל שרגילים לתת לו בחול אינו דבר שיש במניעתו סכנה עבור חולה], והיינו ממאכלים הקלים שרגילים לתת לחולה שלא יחלש, שגם במניעת דבר זה יהיה לפעמים סיבה לחזק חוליו ויוכל לבוא לידי סכנה". עכ"ד ה"ביאור הלכה". ופשוט דה"נ דבר שמחזק כוחו ועל ידי זה ממעט מהסכנה, דמותר לכו"ע.

כשהסרת היסורים אינו

מרפא את עצם החולי

ושמעינן לדינא, דחולה שיש בו סכנה שיש לו יסורים, כגון חולה כליות שיש לו כאבים, דאף על פי שהסרת היסורים והכאבים אינה מרפאת את עצם החולי, מכל מקום מכיון שהיסורים מחלישים את גופו, הרי שבהסרת היסורים והכאבים מונע שלא יתחלש ויתגבר חוליו, ומותר לכו"ע.

בדבר שמועיל למחלה אפילו

שאינו ממעט הסכנה

נה והנה בהא דבעינן שיהיה צורך לחולי בעשיית המלאכה, היינו דוקא בדבר שמועיל למחלה, אפילו שאינו ממעט את הסכנה, ולא מונע שהסכנה תתפשט. וכגוונא דמיירי ה"מגיד משנה" בחולה שיש בו סכנה, שהצינה היא סכנה לו, ואפשר למנוע את הסכנה על ידי בגדים שיחממוהו, דאפילו הכי מותר לעשות לו מדורה, הגם שאינו ממעט את הסכנה יותר על ידי מדורה, והטעם הוא מכיון שמועיל להחלימו או לשומרו מהצינה יותר מהחימום שעל ידי בגדים, והוא הדין בכל צרכי חולי שאין במניעתם סכנה דמותר. וכן

סכנה שהצינה סכנה לו ויכול לחממו בבגדים, מותר לעשות מדורה, אפילו שאינו ממעט את הסכנה יותר על ידי מדורה. וכן כל פעולה שהיא גורמת לחזק גופו על ידי שיאכל או שירחץ או שישן או שתיישב דעתו, בכהאי גוונא שמניעתם לא תגדיל את הסכנה, ועל ידם לא תתמעט הסכנה, אלא שהוא מתחזק בזה.

הכרעת ההלכה

נח הן אמנם שה"ביאור הלכה" (בסימן שכ"ח סעיף ד', בד"ה כל כו') הביא הרבה קמאי דפליגי על דברי ה"מגיד משנה", ולכן הכריע ה"ביאור הלכה" דנכון להחמיר באיסור תורה. וכן כתב בספר "ערוך השלחן" (סימן שכ"ח סעיף כ"ד) דנכון ליהזר בזה. - והמשנ"ב הוסיף, דמכל מקום יכול לעשותן על ידי גוי כדין צרכי חולה שאין בו סכנה. והגר"ז בשו"ע שלו (סימן שכ"ח סעיף ד') כתב, דאפילו לדעת ה"מגיד משנה", מכל מקום היכא שיש גוי, יעשה על ידו, אפילו אם יש חשש שיתעצל ויתאחר קצת.

חקרי משפט

עמותה לחקר המשפט היהודי
 (ע"ר) מס' 580442473

לעמותה אישור מס הכנסה
 לפי סעיף 46 לפקודת מס הכנסה.

משרד: רח' הרב קוטלר 21 ב"ב,
 טל/פקס: 03-5785091
 דוא"ל:

chekermishpat@gmail.com

Chikrei Mishpat Institute
 Office: 21 Harav Kotler St.
 Bney Brak

Tel / fax: 03-5785091

ראיה לה"מגיד משנה". או דלמא דבזה גם מתמעט הסכנה, ומותר לכו"ע.

והנה כיו"ב מתבאר בסוף דברי ה"ביאור הלכה" שמשופק בזה, שכתב: "ודע עוד דאפילו לדעת האוסרים הנ"ל היינו דוקא בדבר שברור לנו שלא יכבד חוליו על ידי מניעת דבר זה, אבל בדבר שיש חשש שבמניעת דבר זה יחלש ויכבד חוליו מחללין עליו את השבת כו', ולפי דברי המאירי הנ"ל ביומא (פ"ד:) משמע שאם על ידי פעולת החילול הזה יתחזקו אבריו גם כן אין למנוע דבר זה מאתו כיון שהוא חולה שיש בו סכנה". עכ"ד. הרי דלא נקיט לדבר פשוט שחיזוק אבריו הוי כדבר המונע שלא יחלש דמותו לכו"ע מפני שממעט את הסכנה, אלא שבמאירי משמע דמותו.

בדברי השעה"צ סי' שכ"ח ס"ק י"א

והנה כיו"ב מתבאר במשנ"ב (סימן שכ"ח ס"ק י"ד) שכתב דלשיטת ה"מגיד משנה" מותר לעשות כל דבר שיש בו צורך קצת אפילו שאין במניעתו סכנה, והוסיף ה"שער הציון" (ס"ק י"א) בזה"ל: "דאילו צורך הרבה אפילו לדעת המחמירין שרי, וכההיא דתניא ביומא (פ"ד:) מחממין לו חמין בין להשקותו בין להברותו". עכ"ד. והיינו משום דדבר שהוא צורך הרבה ודאי ממעט את הסכנה, או שומר שלא יסתכן יותר.

דינים העולים

נז נמצינו למדין: א] דמחללין שבת לדבר שממעט את הסכנה, או שמונע שלא יסתכן יותר, אף על פי שאינו רפואה לעצם החולי, כגון שעל ידי שיאכל לא יחלש יותר, שזה לפעמים סיבה שיתגבר חוליו, ויתגבר הסכנה. וכן מותר לחלל שבת לעשות דבר שמחזק את כוחו, ועל ידי זה ממעט מהסכנה, וכגון חולי כליות שיש לו יסורים, אף על פי שהסרת היסורים אינו מרפא את עצם החולי, מכל מקום מכיון שהם מחלישים את גופו, אם כן בהסרת היסורים מונע שלא יחלש גופו ויתגבר חוליו. ב] דעת ה"מגיד משנה" שמחללין שבת לצורך חולה שיש בו סכנה שאין במניעתו סכנה, והיינו בדבר שהוא צורך החולי, ואינו ממעט הסכנה, ובמניעתו לא יגדל הסכנה, כגון חולה שיש בו

מותר לחלל שבת כדי שיתחזק גופו ואבריו על ידי שיאכל או שירחץ כדי שתתיישב דעתו, דמאחר שמתחזק על ידי זה, אף על פי שבמניעתם לא תגדל הסכנה, ועשייתם אינו ממעט הסכנה.

דברי ה"ביאור הלכה" האם יש ראיה מהמאירי לה"מגיד משנה"

נז והנה ה"ביאור הלכה" (סימן שכ"ח סעיף ד' בד"ה כל כו') נסתפק האם יש ראיה מהמאירי ביומא (פ"ד:) בהא דאיתא בברייתא (שם) שמחממים מים עבור חולה בשבת כדי להשקותו או לרחוץ גופו כדי לחזק אבריו, האם ס"ל כה"מגיד משנה". דהמאירי כתב שם, שאף על פי שרחיצה זו של חיזוק איבריו אין בה צורך למהירות כל כך לעשותה דוקא בשבת, והוה לן למימר שנמתין לה כדי שלא יתחלל בה שבת, דמכל מקום אנו עושים לו רחיצה זו בשבת משום שמכל מקום ממהרת היא בחיזוק איבריו, ואין משהין לה שום דבר שיש בו תועלת כדי לגמור רפואת החולה. וכתב ה"ביאור הלכה" דמשמע לכאורה דס"ל להמאירי כדעת ה"מגיד משנה" שעושים עבורו גם מלאכות שאין במניעתם סכנה. - אמנם העיר ה"ביאור הלכה", בזה"ל: "איברא דצריך עיון בדעתו, דהרי לעיל הבאנו אותו בשיטת האוסרין, וכדמוכח בהדיא בפרק מפנין [שכתב שהטעם שמתירים להדליק את הנר עבור היולדת כדי ליישב את דעתה הוא משום שמתוך פחדה יכולה להסתכן, ומוכח דדוקא משום סכנה מתירים, אבל ליישוב דעתה במקום שאין סכנה לא התירו]. ואפשר [שאיין ראיה מדברי המאירי ביומא (פ"ד:) הנ"ל, שהוא סובר כה"מגיד משנה", משום] דחיזוק איבריו נמי פעמים שמוציא אותו מחזקת סכנה [ולכן עושים רחיצה בשבת, והוא הדין לכל דבר המחזק את איברי החולה, אבל לא מחללים עבור שאר דברים שאין במניעתם סכנה כלל ואינם מחזקים את איברי החולה]". עכ"ד ה"ביאור הלכה".

חקירת הביאור ה"ל האם חיזוק אבריו רק מחזקו מחוליו או דממעט הסכנה

וחזינו דה"ביאור הלכה" מסתפק האם חיזוק אבריו רק מחזקו מחוליו ומונעו שלא יתגבר מחלתו, אבל אינו ממעט הסכנה, וממילא זהו